

34ste BEURS van Kleine Uitgevers in «Paradiso»

34ste JAARGANG — Zondag 4 december 2011 — Van 13.00 tot 17.00 uur — Toegang € 2.50

PARADISO, Weteringschans 6, 1017 SG Amsterdam www.paradiso.nl

BEURS berichten

SPECIALE EDITIE TER GELEGENHEID VAN DE BEURS VAN 4 DECEMBER 2011

SHERPA

Wat niemand weet over Thé Tjong-Khing

Thé Tjong-Khing is een van de beroemdste Nederlandse kinderboekenillustratoren. Vorig jaar won hij de prestigieuze Max Velthuis-prijs en recent opende in het Haagse Letterkundig Museum een overzichtstentoonstelling van zijn werk.

Maar wat bijna niemand weet is dat Khing, voor hij met illustreren begon, jaren lang stripverhalen heeft gemaakt. En de meeste van die strips tekende hij in een totaal andere stijl dan die we nu van hem kennen. In de wereld van de strips geldt Thé Tjong-Khing als een van de beste Nederlandse realistische striptekenaars en ook daarvoor heeft hij een oeuvreprijs in ontvangst mogen nemen.

De unieke strips van Khing worden momenteel heruitgegeven door uitgeverij **Sherpa** in een reeks prachtig door Rudy Vrooman verzorgde boeken.

ELISABETH TONNARD

Elisabeth Tonnard toont in eigen beheer uitgegeven kunstenaarsboeken. De boeken zijn veelal gebaseerd op het hergebruik van bestaande teksten en foto's. Op de Beurs onder andere de volgende recente titels:

A Dialogue in Useful Phrases, een boek gebaseerd op het 'conversational phrases' hoofdstuk in Grenville Kleisers *Fifteen Thousand Useful Phrases* (1917). Frasen die beginnen met 'I' en frasen die beginnen met 'you' zijn uit Kleisers boek genomen en tegenover elkaar geplaatst. Een dialoog wordt gevormd door de toevallige ontmoeting van de frasen. Het is een dialoog in de meest pure zin, een dialoog die niets anders uitdrukt dan zichzelf. Het boek telt 178 pagina's en is in 2010 uitgegeven in een editie van 250 genummerde exemplaren.

Enduring Freedom. The Poetry of the President, een boek met gedichten op basis van speeches die George W. Bush gaf na 11 september 2001. De editie is gedrukt op papier dat een eigen stem aan het project geeft in

► Lees verder op pagina 2

DE DOLLE HOND

Bij Uitgeverij de Dolle Hond verscheen onlangs *Fietstocht van Amsterdam naar Berlijn*, geschreven door Sander Janzweert. Dit meeslepende epos, dat verhaalt van een heroïsche en onvergetelijke tocht, is geheel vervaardigd in meerkleuren stencildruk, bevat talloze afbeeldingen en is gebonden in een luxe harde omslag. Op de Beurs zal deze uitgave verkrijgbaar zijn voor de bespottelijk lage prijs van € 25.

STATENHOF

Tjalie Robinson (illustratie Peter van Dongen)

Tjalie Robinson

Dit jaar was het honderd jaar geleden dat in Nijmegen als zoon van een Nederlandse KNIL-militair en een Indische moeder Jan Boon (1911–1974) geboren werd. Hij zou in zijn leven onder diverse namen en in diverse hoedanigheden van zich doen spreken.

Onder het pseudoniem Vincent Mahieu schreef hij twee prachtige verhalenbundels, *Tjies* en *Tjoek*. Rudy Kousbroek bestempelde hem mede op grond van deze boeken tot een van de grootste Nederlandse auteurs. Daarnaast was hij in het naoorlogse Indonesië onder de naam Tjalie Robinson actief als journalist. Voor diverse kranten schreef hij zijn stukken in de rubriek 'Piekerans van een straatslijper', onder welke titel ze ook gebundeld werden. In deze stukken doet hij heet van de naald in een zeer persoonlijke stijl verslag van het dagelijkse leven van de gewone man en vrouw in Jakarta.

► Lees verder op pagina 2

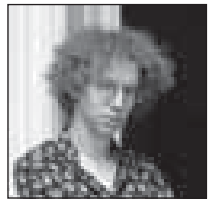
OVERAL LEZEN!

Lezen doen we te allen tijden en overal. We lezen op straat, op ons werk, maar ook gewoon thuis op de bank of in bed. Steeds vaker lezen we van een scherm in plaats van 'ouderwets' van papier. Kortom: de toekomst van lezen is aan verandering onderhevig. Zal de stap van papier naar digitaal de belevenis zodanig veranderen dat niets meer hetzelfde is? Of valt het allemaal reuze mee? In *I Read Where I Am* worden 82 mensen van zeer verschillend pluimage (politici, filosofen, journalisten, vormgevers, mensen uit het boekenvak etc.) gevraagd naar hun visie op lezen zonder al te nostalgisch te worden. Dit leidde tot een breed scala aan teksten met hele verschillende meningen: waar de een oproept tot een tegenbeweging (niet meer lezen en schrijven!), ziet de ander geen enkel probleem en hunkert naar nog meer schermen en nog meer gemak (meer lezen en schrijven!).

I Read Where I Am – Exploring New Information Cultures
Samenstelling/redactie: Mieke Gerritsen, Geert Lovink, Minke Kampman
ISBN 978-90-78088-55-4. 264 blz., 20 x 11 cm (h x b). Engels, Uitgeverij Valiz, € 17,50

PAS VERSCHENEN

Brieven aan Esther

Arnon Grunberg schreef romans, toneelstukken, gedichten en talloze tijdschrift- en krantenartikelen, maar is ook een verwoed brievenschrijver. In de aanloop naar zijn eerste roman *Blauwe maandagen* (1994) correspondeerde hij een jaar met de 'studente' Esther. Deze brieven zijn nu voor het eerst bij elkaar gebracht. *Brieven aan Esther* is behalve een authentiek egodocument van een ontluikend schrijver, een universeel verhaal over de zoektocht naar de essentie van het schrijver- annex kunstenaarschap. Te lezen is hoe de jonge Grunberg zichzelf als schrijver aan het uitvinden is, met zowel de humor als de schurende ironie die in al zijn latere werk terug te vinden is. Het boek komt tot stand in een uitzonderlijke samenwerking tussen Arnon Grunberg en uitgeverij **Alauda Publications** en is ontworpen en uitgegeven door diegene aan wie de brieven zelf gericht zijn: grafisch vormgever Esther Krop.

Matje

Loop jij jezelf voorbij? Kom je niet in beweging? Ben je te druk met de verwachtingen van anderen om je eigen wensen te realiseren?

Korrie de Vet en Tom Kniesmeijer schreven *Het Matje*, een zelfhulpboek boordevol 'zingevings fitness'. De schrijvers vertellen op beeldende en humoristische wijze hoe een mens door het vinden van zijn/haar eigen richting tot leven kan komen.

Met dit boek, uitgegeven door uitgeverij **TOKO**, willen De Vet en Kniesmeijer de uitdrukking 'die staat echt op zijn matje' aan de Nederlandse taal toevoegen.

COLOFON

Redactie Jan Dietvorst
jand@paradiso.nl
Eindredactie Floor Spapens
Met medewerking van
Guus Bauer, Wim Brands, Jan Hiddink, Nico Keuning, Nico de Louw, Joost Pollmann, Bob Polak, A. Schimmelpennick, Wendelien Schönfeld, Louis Stiller
Vormgeving Piet Schreuders
Druk Jan de Jong
Oplage 2500

BOEKVERMINKING?

Uitgeverij zet de schaar in eerste drukken van **BILDERDIJK** (PAG. 12)

BEU

door Guus Bauer

TOEN ik meer dan dertig jaar geleden begon in het boekenvak, was uitgeven een ambacht en niet hoofdzakelijk business. Natuurlijk moesten ook toen de boeken aan de man worden gebracht, maar in eerste instantie ging het om de tekst. De schoonheid van het woord, zo u wilt. Uitgevers zijn in de loop der jaren beleggers en opkopers geworden. Zoals de kruidenier op de hoek is weggevaagd door de winkelketens, zo zijn de gepassioneerde uitgevers grotendeels opgeslokt door conglomeraten waar managers zich bezighouden met verkoopgetallen en winstmarges. En dus met auteurs die goed zijn te vermarkten.

Het is geen wonder dat de laatste jaren de 'bekentenisliteratuur' een hoge vlucht heeft genomen. Daar smult het grote publiek van. Als tv-persoonlijkheid kun je het boek natuurlijk ook niet laten lopen, een mooi reservewiel voor de strijd van de carrière. Je beroemdheid is je gewicht in goud op snee waard.

Mede door de 'bestselleritis' is er een versmalling ontstaan in het aanbod, ondanks het feit dat er veel te veel uitkomt. Grote uitgevers schieten met hagel. Een auteur krijgt nog maar nauwelijks de kans om te groeien. Ben je na een boek of twee niet doorgebroken, dan is het gedaan. Dat is een bedreiging voor het vrije woord. Sommige schrijvers zullen nu eenmaal nooit veel geld opbrengen, maar dat wil niet zeggen dat hun boeken minder belangwekkend zijn. Gelukkig tref je bij een groot fonds nog af en toe een eigengereide uitgever die dwars tegen de stroom in probeert te roeien door de opbrengsten van bestsellers gedeeltelijk in mooie literatuur te steken, maar de zogenaamde kleine uitgever heeft de toekomst. Geen raad van commissarissen, geen aandeelhouders, geen enorme overhead en geen lange beslissingstrajecten.

Terug naar het ambacht van het selecteren van teksten die de moeite waard zijn. De Nederlandse en Vlaamse overheden voorzien al jaren in fondsen voor schrijvers en vertalers. Vroeger was er in België een commissie die een selectie maakte van door het ministerie aan te kopen boeken, maar dat resulteerde bijna als vanzelfsprekend in vriendjespolitiek. In Noorwegen koopt de overheid van elk boek dat daar verschijnt minstens duizend exemplaren aan en verspreidt die onder de bibliotheken. Zo blijft het aanbod breed en worden de uitgevers gesteund. Wat zou dat in Nederland kosten? Pakweg vierhonderd titels. Misschien vijf miljoen euro per jaar. Zou daar gedoogsteun voor te vinden zijn?

Ik pleit al jaren om de beurs in Paradiso een andere naam te geven. Het woord 'klein' heeft een negatieve connotatie. Kijk ze nu eens lekker in de marge rommelen. Waarom niet Beurs Zelfstandige Uitgevers of Beurs Exclusieve Uitgevers? Zijn we het zo langzaam niet beu? Of zullen we het maar als een geuzennaam omarmen?

Iedereen een succesvolle beurs gewenst.

ingezonden mededeling

www.tftyp.nl

Robinson

vervolg van pagina 1

In februari 1956 kwam er een einde aan het verschijnen van artikelen en boeken in de Nederlandse taal en repatrieerde Robinson noodgedwongen naar Nederland. Daar richtte hij na enkele jaren het bekende tijdschrift *Tong Tong* op en stond hij aan de basis van de jaarlijkse Pasar Malam. Zo werd hij de spreekbuis van de Indische samenleving in Nederland. Maar ook bleef hij verhalen schrijven over zijn ervaringen als balling in wat in feite zijn tweede vaderland was. In deze stukken brengt hij universele gevoelens

van ontheemdheid en twijfel in een unieke, vaak lyrische stijl onder woorden. Om met Kousbroek te spreken: 'Hij had niet alleen een oorspronkelijke geest, maar vooral een oorspronkelijke blik.'

Onder de kenmerkende titel *Land met gesloten deuren* verschijnt nu bij de Haagse **Statenhofpers** een bibliofiele editie met een zeer ruime selectie uit niet eerder in boekvorm verschenen stukken uit de Nederlandse periode. De verhalen werden bezorgd en van een inleiding voorzien door Wim Willems, die in 2008 een biografie van Robinson het licht deed zien. Het boek bevat een getekende titelpagina, een uitklaplaat in kleur en tekeningen van Peter van Dongen die o.a. in zijn stripverhalen Ram-pokan Java en Celebes al eerder zijn grote affiniteit met het Indische levensgevoel demonstreerde. De oplage van het boek bedraagt 225 door de tekenaar genummerde en gesig-neerde exemplaren.

IJZER

Heksenhamer

door Nico de Louw

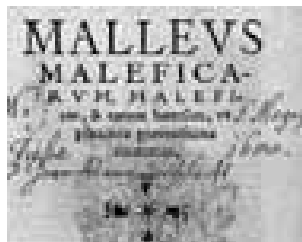
De Heksenhamer – what's in a name? – is een apart hoofdstuk in de kerkgeschiedenis. Met veel zwarte bladzijden. De achterflap vermeldt dan ook: 'Eén van de beruchtste en schandelijkste werken die ooit het daglicht zagen.'

De Heksenhamer dateert uit de 15de eeuw en heeft van 1486 tot 1669 maar liefst 34 drukken beleefd. Het boek fungeerde als 'bijbel en handboek' voor die kerkvaders die zich hand in hand met hun inquisiteurs richtten op heksen die met elkaar een 'kettters netwerk' zouden vormen om de kerk van binnenuit uit te hollen. Zo konden zij vervolgens in één moeite door de zondebok worden voor allerlei klimatologische rampen. Maar konden ook zeer godvruchtige vrouwen die hun geloof met extra intensiteit beleden, zich alleen daardoor al verdacht maken en in de beklagdenbank belanden.

De rechtvaardiging voor deze inquisitie dateert van de paradijselijke misstap van Eva. Sindsdien zijn vrouwen op voorhand verdacht, immers van nature slecht. De benaming in het latijn: *Malleus Maleficarum*, maakt duidelijk dat mannen als potentiële zondaren van de Heksenhamer niets tot weinig te vrezen hebben.

Het boek, uitgegeven door **IJzer**, is product van de noeste arbeid van een Elzasser inquisiteur met een – ook toen omstreken – missie en het pseudoniem Henricus Institoris, bij geboorte in 1430 gedoopt als Heinrich Kramer. Als co-auteur voerde Institoris de gezaghebbende dominicaan en vijand Jacobus Sprenger op. Ten onrechte, want de man wist van niets. Een blik van gesjoemel dat op meer plaatsen is aan te wijzen, aldus de inleiding.

Het boek is vertaald door niemand minder dan de classicus Ivo Gay in zijn professioneel leven onder meer directeur van het hoog-

waardige Ambofonds. In zijn verantwoording meldt hij deze vertaling van de 'catechismus van de religieuze intolerantie' met een bladzijde per dag te hebben geklaard. Met de tanden op elkaar, krijgen we te begrijpen. Gemotiveerd om ons ervan bewust te maken dat heden ten dage: '...nog steeds zondebokken worden gevonden om idiotheideologieën te rechtvaardigen'. Echter ook uit respect voor de slachtoffers van toen, zette Gay door met als resultaat een voor het eerst voor een Nederlands publiek toegankelijke Heksenhamer.

Al benadrukt Institoris dat er nauwelijks teksten van zijn eigen hand in de *Heksenhamer* zijn opgenomen, de naarstig bijeengezochte duizelingwekkende reeks van citaten van Augustinus tot Aristoteles, maakt duidelijk dat de samensteller door een verdachte bezieling gedreven werd om zo'n alomvattend handboek tot stand te brengen.

De lezer anno nu wordt gewaar dat in dit boek uitgegaan wordt van een hemels gelijk dat aan geen twijfel onderhevig is, zodat elke afwijking zich als onzuiverheid laat typeren waarop harde maatregelen gerechtvaardigd zijn. Aldus ontmaskerd en veroordeeld kunnen zij, de heksen dus, gaan branden in het eeuwige strafkamp van de hel. Met een verwijzing naar argumenten en redeneringen uit de Heksenhamer, deed de inquisitie naar bescheiden schatting circa 60.000 vrouwen al bij hun leven op de brandstapel belanden. Opmerkelijk is ook dat protestanten deze roomse leidraad gebruikten voor hun niet minder wrede heksenvervolgingen. Ook zij hadden kennelijk een appeltje te schillen met 'de vrouw'.

ELISABETH TONNARD

vervolg van pagina 1

de vorm van een watermerk. Het luidt 'Conqueror', de merknaam van het papier. Niet alleen lijkt dat woord de stem in het boek te beschrijven, het is ook een beschrijving van zichzelf; het watermerk als retoriek, als verovering. Het boek telt 16 pagina's en is uitgegeven in september 2011 in een oplage van 124 genummerde exemplaren.

The Story of a Young Gentleman, een ultrakort verhaal dat literaire smaak en uitgeverswetten aan zijn laars lapt en zich manifesteert als een boek met het formaat van een roman. Bevat ook de gehele tekst van *Oorlog en vrede*.

Het boek telt 350 pagina's en is uitgegeven in 2011.

Meer informatie: www.elisabethtonnard.com

DE BUITENKANT

Apologeet van de strip

Bij een van de tekeningen in zijn dagboek verzucht de Amerikaanse kunstenaar Robert Crumb in een er naast geschreven commentaar: 'But Breughel it ain't!' Omdat hij als striptekenaar in de hiërarchie van de kunsten vanzelfsprekend bij 'laag' wordt ingedeeld, beseffen slechts weinigen hoeveel er voor de beoefenaren van het genre op het spel staat. Hun zelfgezochte verwantschap met Pieter Breughel dus. Maar ook die met Dürer, Giotto, Gustave Flaubert en met Jonathan Swift, William Hogarth en Hokusai. Joost Pollmann, organisator van de Haarlemse Stripedagen en recensent van *de Volkskrant*, schreef het fraaie door De Buitenkant uitgegeven boek *Letterlijk & Figuurlijk*, waarin hij voor de zoveelste keer met dit lage imago van de stripcultuur afrekent. In het voorwoord schrijft hij: 'Ik heb vaker dan mij lief is meegemaakt dat ik in gesprek was met kunstliefhebbers en vervolgens een pijnlijke stilte teweegbracht door te onthullen waar ik mij beroepshalve mee bezighoud: strips! Dorothy Parker bekende in 1943 dat ze al vele jaren van strips hield, met ongeveer dezelfde hoeveelheid trots als iemand die zegt: 'Ik heb de afgelopen vijftientig jaren cocaïne in mijn arm gespoten.'

Pollmann werpt zich op als apologete van de strip. Je kunt je in dat verband afvragen wat erkenning als hoge kunst de strip zal opleveren. De eerste gedachte bij lezing van het boek is dat zijn pleidooi een vorm van 'statusangst' is. Met vernuft en venijn fileert Pollmann om te beginnen een aantal commentaren op de strip door vertegenwoordigers van de media- en kunstwereld. Maar gaandeweg verdwijnt in de tekst die expliciete strijdbaarheid en betoogt hij als oprechte liefhebber dat de strip iets anders is dan verdunde kunst of aangelengde literatuur. Zijn kennis van het genre is indrukwekkend, maar belangrijker nog is zijn vermogen de strip op een vanzelfsprekende manier in verband te brengen met de Europese cultuurgeschiedenis en broederkunsten als cinema, beeldende kunst, theater en literatuur. Maar met zijn analyse van specifieke door tekenaars bedachte scenario's en beeldende oplossingen is *Letterlijk & Figuurlijk* misschien op de eerste plaats vooral een opleiding in 'beeldlezen'. Belangrijk is bijvoorbeeld de vraag naar 'wat werkt en

Tekening van Mike Diana
(uit: *Letterlijk & figuurlijk*)

wat niet'. In het laatste hoofdstuk 'Kitsch in Auschwitz / over een nadeel van strips' analyseert hij de (on)mogelijkheden in de omgang met het grootste onderwerp in de Westerse geschiedenis van de vorige eeuw; in zekere zin dus het samengaan van '...het zogenaamd lichtzinnige van de strip en het alerzwaarste van de geschiedenis.'

'The art is incredible', schrijft Greg McElhatton over het stripboek *Auschwitz* van Pascal Croci, waar Joost Pollmann dan tegenover zet dat Croci's esthetisering van het geweld pijnlijk veel op zijn strip van de fictieve figuur Dracula lijkt. Een striptekenaar kent met andere woorden de zelfde dilemma's als de romanschrijver, de filmregisseur en de beeldende kunstenaar. Pollmann laat er in zijn aanstekelijke boek geen twijfel over bestaan dat Robert Crumb wel degelijk onze Pieter Breughel is.

ingezonden mededeling

Uitgeverij BONAS

COPPENS & FRENKS

Philippe Soupault

De Franse schrijver Philippe Soupault (1897–1990) was, samen met André Breton, een van de voormannen van het surrealisme. Zijn roman *De laatste nachten van Parijs* werd gepubliceerd in 1928 en is dit jaar verschenen bij uitgeverij Coppens & Frenks.

De naamloze hoofdpersoon neemt de lezer mee op een zwerftocht door de onderwereld van nachtelijk Parijs, een schimmige wereld bevolkt door prostituees, dieven en moordenaars. Zijn gezelschap is Georgette, een nachtvinder, die hij ontmoet in een café, van waaruit hun tocht begint. Ze zijn getuige van de na-

sleep van een ijselijke misdaad en van lieverlede verzinkt de verteller in een droomwereld die alleen in de nachtelijke uren tot leven komt. Georgette is de leidraad in het verhaal. Zij wordt voor de hoofdpersoon de belichaming van de stemmingen en mysteries van Parijs.

Vertaald uit het Frans en van een nawoord voorzien door Mirjam de Veth. Omslagontwerp en typografie: Marjo Starink. Gebonden in linnen met stofomslag, Ca. 144 pag.
€ 24,95, ISBN 978 9071127 00 7

ADZ

SCHELMEN OP DE SCHELDE

Uitgever Bert Gerestein schrijft in zijn kleine geschiedenis van het Administratief Dienstencentrum Zeeland: 'ADZ werd in april 1969 opgericht als provinciaal sociaal-werkvoorzieningsbedrijf voor hoofdarbeiders. (...) Ik begon in het najaar van 1972 als lay-outman op de drukkerij van ADZ. Mijn SW-indicatie was: nonconformistisch jongere. Er waren er meer van dat soort in die jaren. De toelatingscriteria van de sociale werkvoorziening werden nogal ruim geïnterpreteerd (zegt men nu).'

In 1983 verzorgde hij als hoofd van de grafische afdeling zijn eerste boek, uitgegeven ter gelegenheid van het honderdjarige bestaan van de Vlissingse Loodsensociëteit. En daarmee werd drukkerij ADZ ook uitgeverij ADZ. Omdat men er van uit ging dat er buiten Zeeland geen interesse voor Zeeuwse boeken zou zijn versche-

nen de eerste titels zonder ISBN. Mét ISBN maakte Gerestein 49 titels, variërend van het Zeeuwse literaire tijdschrift *Ballustrada* tot de succesvolle reeks met foto's van scheepsrampen op de Zeeuwse kust van Cor Heijkoop. Van *Zeeuwse Plaatsnamen* (1995) van Lo van Driel en Ad Steketee werden maar liefst 3316 exemplaren verkocht. Andere goedlopende titels in het fonds waren *In het kielzog van Willem Barentsz* (1996) van Albert Veldkamp, *De Keersluismoord* (2003) van Gerard van der Hoeven en *De Nederlandse loods in de Tweede Wereldoorlog* (2007) van Doeke Roos.

Door pensionering van de uitgever houdt ADZ op te bestaan. In zijn geschiedenis schrijft Bert Gerestein: 'Al vanaf het begin van de uitgeverij was het duidelijk dat het ging om een zogenoemd persoonsgebonden object. Zodra ik aan mijn stutten zou trekken, zou het

gedaan zijn met de uitgeverij.' Zijn laatste in mei van dit jaar verschenen titel is *Schelmen van de Schelde: Sleepers en bergers in een woelige periode* van PCZ-journalist Hans Tabbers, met medewerking van Han Smits. In de tweede helft van de vorige eeuw heerste er een felle concurrentiestrijd om de berging van

De brandende Alca, 1963 (foto Adri van Wijngen, uit: *Schelmen van de Schelde*)

schepen in de Westerschelde. Dat leidde o.a. tot situaties waarin drie concurrerende sleepboten in drie

verschillende richtingen een schip probeerden vlot te trekken. Het lijkt wel alsof de eigenaren met scheepsnamen als *Fighter*, *Bombshell*, *Barracuda* en *Boxer* al bij voorbaat indruk op de andere partijen probeerden te maken. In het rijk geïllustreerde boek – in bepaald opzicht een inleiding op het beroep van sleper – staan veel waar gebeurde spannende verhalen uit de eerste hand die gelukkig allemaal zonder doodslag zijn verlopen.

Bert Gerestein schrijft als laatste zin van zijn geschiedenis: 'Het is te hopen dat het verdwijnen van uitgeverij ADZ de andere uitgeverijen in onze regio wat meer lucht zal geven, zodat er nog wat mooie boeken kunnen verschijnen – tot het kabinet-Wilders in 2018 het lezen verbiedt.'

Damp uit de tijd van Napoleon

door WIM BRANDS

Bij het doervlooiën van de catalogus van de kwaliteitsuitgever viel me op dat hun seizoen opende met een boek van een cabaretier die zijn nieuwe voorstelling vergezeld laat gaan van een debuutroman.

Ik hoop er het beste van, heus, maar ik hou ook m'n hart vast. Ik dacht, hier wordt gelonkt naar publiek dat de naam van de schrijver wellicht kent van de televisie. Want het zijn de jaren waarin een uitgever kan zeggen dat je bij het uitgeven van boeken vooral moet letten op wat er op de buis wordt gedaan. De buis baart boeken. De schrijver moet buiswaardig zijn. En dan heb ik het over buiswaardigheid binnen de tien minuten.

Mijn tijd zal het wel duren. Ik ben ook geen cultuurpessimist, laat staan nostalgisch. Ik kijk wel uit. Ik ben alleen blij dat je ook dezer dagen nog in een tijd kunt verdwijnen die van alle tijden is en waarin andere wetten gelden.

Zo bekeek ik nog niet lang geleden op een Amsterdamse markt de uitstalling van een koopman die speelgoed, oude tijdschriften en boeken verkocht. Opeens wist ik wie hij was: Joop Blaauw, die ooit bij de Arbeiderspers debuteerde met de bundel *Een loden hart* en die nadien jaren op het Waterlooplein stond. Hij gaf ook nog een bundel in eigen beheer uit. Van die bundel had hij ook een mooie dure map laten drukken die – meen ik – honderd euro kostte. De map had hij die middag bij zich.

Mag ik even kijken, vroeg ik.

Nee, zei hij, te duur.

Ik vertelde het verhaal aan Arthur Slenk. Arthur is een bijzondere kunstenaar, zijn collages moeten nog eens in een groot museum worden tentoongesteld. Ze zijn beter dan die van Kurt Schwitters. Ik overdrijf niet.

Hij was die middag op het Waterlooplein geweest en roemde de paar boekhandelaren die daar nog steeds staan en die er hopelijk tot in eeuwigheid boeken blijven verkopen.

Arthur had een mapje oude Vlaamse briefkaarten gekocht. Hij wist nog niet wat hij ermee ging doen. Dat kwam wel. Hij heeft geduld. Zo kocht hij ooit in Frankrijk een partij oud vloeipapier dat pas veel later het basismateriaal werd voor wonderlijk mooie collages. Arthur wist intussen direct dat ik het over Joop Blaauw had. Ik wil dat drukwerk van hem nog wel eens kopen, zei hij.

Ik weet waar hij woont, ik bel gewoon aan. De houding van Blaauw beviel hem intussen. Je kunt ook nee zeggen. Waarna hij vertelde dat hij tijdens zijn militaire dienst - gekleed in het grijs - een Arnhemse antiquaar bezocht die een nummer van de Stijl in de verkoop had. Arthur gebaarde naar het tijdschrift en kreeg te horen 'dat zou ik maar niet kopen'.

Joop Blaauw, Arthur Slenk en de Arnhemse antiquaar zijn vertegenwoordigers van een boekenwereld die voorbij lijkt. Maar dat is schijn.

De kwaliteitsuitgever met zijn schrijvende cabaretier in de aanbieding is voorbij, nog voor het feest begonnen is.

Voor de magie van het feest moet je elders zijn. Een verhaal dat Arthur Slenk me vertelde is wat dat betreft verhelderend.

Het gaat over het krachtige verleden dat ook in het heden nog zijn dampen verspreidt.

Jaren geleden bezocht Arthur Waterloo. Hij wist dat Napoleon niet ver was. Maar hoe diens geest te vangen?

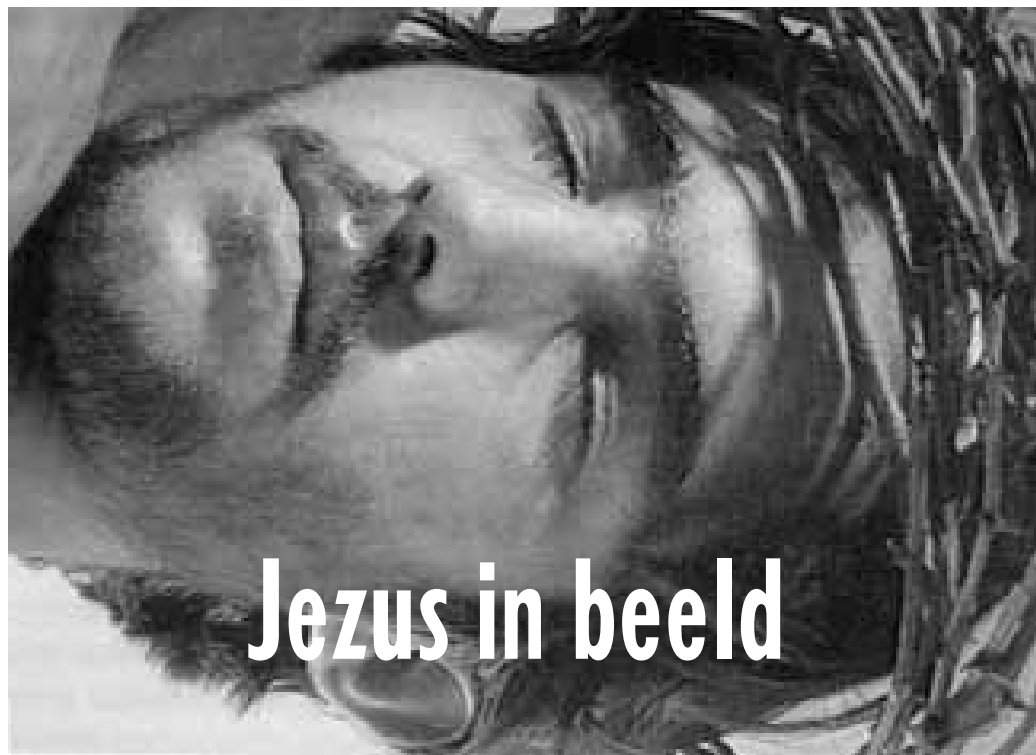
Hij besloot natte aarde mee te nemen. Die aarde droogde thuis op en werd door Arthur in treffend vormgegeven potjes gedaan. Er zat van alles in de oeroude aarde. Stukjes kogel bij voorbeeld.

Goed, de truc is dat je zo'n potje flink moet schudden, dan draai je de deksel er af en zie, er komt damp uit het potje.

Damp uit de tijd van Napoleon.

Sommige moderne uitgevers snappen hier niets van.

VAN GRUTING

Jezus in beeld

Il Vangelo secondo Matteo (Pier Paolo Pasolini, 1964)

SINDS de uitvinding van de film hebben cineasten belangstelling voor het leven van Jezus van Nazareth getoond. In *cinema vérité* en het Italiaanse neo-realisme was omstreeks 1895 nog niemand geïnteresseerd, in het verlengde van panoramaschilderijen en kermisattracties zagen de pioniers vooral de mogelijkheden van film als *special effect*. In 1899 liet Georges Méliès in *Le Christ marchant sur les flots* Jezus over het water lopen en dat was alweer de derde film die over de zoon van God werd gemaakt. De verlosser wonderen zien doen; de drie films – waarvan die van Méliès nota bene slechts 35 seconden duurt – waren allemaal geweldige kassuccessen.

Bijgoochem

Dr Freek Bakker, docent aan de faculteit Religiewetenschap en Theologie van de Universiteit van Utrecht verbaasde zich er over dat er aan dit zeer populaire filmische onderwerp zo weinig serieuze studie was gewijd en besloot daarom het zelf maar te doen. Hij brengt in *Jezus in beeld: Een studie naar zijn verschijnen op het witte doek*, uitgegeven bij Van Gruting, een filmtheoretische en cultuurhistorische optiek samen met een theologische analyse. Juist die combinatie zijn volgens hem de commentatoren en wetenschappers altijd uit de weg gegaan. Wellicht is dat eigen aan het onderwerp; bij Jezus en andere godgelijken is de reflex al direct die van elkaar uitsluitende categorieën. Voor de een is Hij 'n dikke

Joodse jongen die slachtoffer werd, voor de ander een bijgoochem die altijd het laatste woord nam.

Sinds 1897 zijn er ca. 150 Jezus-films in première gegaan. Hier zijn de films meegeteld waarin Hij slechts aan de rand van het gebeuren – denk aan *Life of Brian* van Monty Python – verschijnt. Ook de zogenaamde 'Christusfilms' waarin een op Jezus gelijkende hoofdfiguur optreedt, maken deel van de optelling uit. Als voorbeeld daarvan noemt Bakker opvallend genoeg zelfs de ezel uit Robert Bressons meesterwerk *Au Hasard Balthazar*. De auteur bespreekt 22 films uitvoerig en als criterium voor de selectie noemt hij populariteit. Het is opvallend dat de verbeelding van Jezus weliswaar populair is, maar zeer uiteenlopend kan zijn. Die loopt van de zondagsschooljongen in Cecil B. DeMille's *The King of Kings* (1927) en de twijfelaar in *Jezus Christ Superstar* (1973) tot zwarte Jezussen in *Jezil* (2006) en *Color of the Cross* (2006) en een Indiase variant die in de Bollywoodtraditie zelfs zingt en danst (Shanti Sandesham, 2004). Jezus is mysticus, knappe lieverd en revolutionair. Zijn regisseurs zijn

zwart, joods, katholiek, communist of antisemiet.

Staps schetst uitstekend de cultuurhistorische en levensbeschouwelijke context waarin de films werden gemaakt. In zijn theologisch commentaar wordt aan de hand van vergelijking met de brontekst duidelijk voor welk doel 'Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven' wordt ingezet. Pasolini's Jezus in *Il Vangelo secondo Matteo* (1964) is een koele, ongrijpbare eenling die strijdt tegen dogmatisme en autoritair bestuur. Die van Mel Gibson in de horrorfilm *The Passion of the Christ* (2004) is de *good guy* in oppositie met de *bad guys* in het klassieke schema uit Hollywood.

Bijrollen

Degenen die in onze verregaand geseculariseerde samenleving te midden van militante atheïsten over Jezus beginnen, worden doorgaans meewarig aangekeken en vaker nog belachelijk gemaakt. Dit boek maakt duidelijk dat dat onterecht is. In zijn analyse in het slot hoofdstuk laat Freek Staps zien dat het levensverhaal van deze cultusheld tot verrassende cultuurfilosofische inzichten aanleiding geeft.

Jesus Christ Superstar (Norman Jewison, 1973)

ingezonden mededeling

LIES VERDENIUS
Kunstenaarsboeken

DIETVORST
DREIGT!

Jan Dietvorst (39) organiseert al meer dan veertig jaar (mede!) De Beurs van Kleine Uitgevers in Paradiso. Niemand weet hoe hij er uit ziet, niemand heeft hem ooit gezien, maar *De God van Nederland* ziet alles, *De God van Nederland* weet alles en *De God van Nederland* twijfelt niet: Jan Dietvorst leeft!

Op zondag 4 december 2011 is de stand van hét nieuwe literair-cultureel-satirische kwartaalblad *De God van Nederland* geheel leeg. Hét blad dat haaks staat op de huidige tijdgeest? Hét kwartaalblad waar het W-woord niet zal vallen? Links en toch elitair? Het allereerste nummer van *De God van Nederland* blijkt op zondag 4 december 2011 geheel uitverkocht. Ideeetje van Jan Dietvorst.

De redactie van *De God van Nederland* wilde graag met een stand in De Beurs van Kleine Uitgevers 2011. Op 30 september verscheen het eerste nummer en elke nieuwe abonnee is er één. *De God van Nederland* wordt nu eenmaal niet bekostigd via een subsidie van dit PVV-

kabinet, *De God van Nederland* wordt gefinancierd uit eigen zak door de redacteurs Bob Polak en Frederik van der Kamp (= Vic van de Reijt).

Elk jaar verzint Jan Dietvorst weer iets anders voor De Beurs van Kleine Uitgevers. Dan weer een roofoverval, dan weer een peperdure exclusieve uitgave, dan weer een mystificatie, dan weer een incident. Dit keer wilde hij ergens een geheel lege stand op De Beurs van Kleine Uitgevers en *De God van Nederland* viel in de prijzen. Niks spraakmakende artikelen en spannende foto's en bijzondere tekeningen! Niks vermelding van de abonnementsprijs! Niks inhoud en namen van medewerkers! Niks vermelding van de site!

Vic van de Reijt in *de Volkskrant* van 6 oktober: '*De God van Nederland* is een beetje geheimzinnig blad.'

Bob Polak: 'Je moet er even aan wennen.'

Jan Dietvorst: 'En dat wil ik op 4 december 2011 graag vooral zo houden.'

Omslag *De God van Nederland* #1 (foto Ferry André de la Porte)

Staps heeft het o.a. over de houding van de kerk ten opzichte van de filmkunst, de visuele traditie in het afbeelden van Jezus, de consequenties van het gebruik van het medium voor de verbeelding van Jezus' leven, de verschillende genres, het belang van de bijrollen, en de vraag waarom er nog nooit een Jezusfilm gemaakt is met een Joodse acteur in de hoofdrol.

Je krijgt de indruk dat het Nieuwe Testament als filmscript vooral aantrekkelijk is als het verhaal van Jezus als *action hero*. De psychologische ontwikkeling en dramatiek ontleent een regisseur aan de bijfiguren van het Passieverhaal: Maria Magdalena, Judas, Simon van Cyrene, Petrus, Maria. Wat dat betreft moet hier de Russische verfilming genoemd worden van Michael Boelgakov's *De Meester en Margarita*, waarin het ontwrichtende bezoek van de duivel aan Moskou wordt afgewisseld met bloedstollende scènes tussen Jezus en Pontius Pilatus. Aan een van de grote raadsels

van Jezus – namelijk de Bergrede – heeft vanwege het gebrek aan actie nog geen filmregisseur zich gewaagd. Wellicht gebeurt dat in een van de volgende 150 films die gezien het succes zeker over de zoon van de timmerman worden zullen gemaakt. Na Scorsese, Pasolini, Rossellini en Bresson loopt Hij in feite al onzichtbaar rond in het werk van Lars von Trier, Terrence Malick en Bruno Dumont.

Ingezonden mededeling

**Verzamelde werken van
Alexander Poesjkin**

**Deel 6: Drama & sprookjes
vertaling Hans Bolland**

UITGEVERIJ PAPIEREN TIJGER

VALIZ

Het IJ Rondom

In *Het IJ Rondom* heeft architectuur-historica Sabine Lebesque alle plekken rondom het IJ die ertoe doen – omdat ze mooi, bijzonder, ruig, landelijk of simpelweg het bekijken waard zijn – verzameld.

Het gebied rondom het IJ is in ontwikkeling. Met de ontwikkeling van de Tolhuistuin en het Filmmuseum is er in Noord een aantal culturele gebouwen bijgekomen die het de moeite waard maken af en toe eens het pontje te nemen.

Het IJ Rondom – Gebouwen, gebieden, groen en kunst aan Noordelijke en Zuidelijke Oever, Amsterdam. ISBN 978-90-78088-47-9, 272 blz. 21 × 13 cm. Valiz, € 18,50

AFdH

De koffiebonen van HENK ROMIJN MEIJER

Door Paul Abels

Henk Romijn Meijer schreef jarenlang stukken over jazz in gerenommeerde bladen. Hij speelde zelf verdienstelijk gitaar. In zijn jeugd te Zwolle ontstond de levenslange liefde voor jazzmuziek. Hij ontmoette talloze groten persoonlijk: Art Blakey, Ben Webster, John Coltrane en de muzikanten rondom Django Reinhardt. Yusef Lateef noemde hem 'Bro Henk'.

A Love Supreme. Jazzstukken van Henk Romijn Meijer bundelt 31 artikelen uit de periode 1949–2002. Daarnaast brengt het boek een keuze uit Romijn Meijers grammofoonplatenkast in beeld: prachtige hoesontwerpen, jazzmuziek die klassiek geworden is. In een interview met Bert Vuijsje (de Volkskrant, dec. 1986) noemt HRM een eerder verschenen bundel jazzstukken van zijn hand een autobiografie aan de hand van jazz: 'Het is geen jazzkritiek, het is geen jazzgeschiedenis, het is een poging om iets terug te winnen van het enthousiasme dat je toen bezielde.'

Van *A Love Supreme* zou hij precies hetzelfde gezegd kunnen hebben. Dankzij swingende samenwerking met samensteller Gerben Wynia en inleider Bert Vuijsje lukte het ons om *A Love Supreme* op tijd af te krijgen. Bij de presentatie in

Zwolle (HRM's geboortestad) speelde Bernlef op de vleugel een hommage aan Romijn Meijer: 'Nuages' van Django Reinhardt. Prachtig om zo een boek te maken. Dat de Volkskrant ons boek vier sterren gaf, is de kroon op het werk.

Wat bij mij als uitgever blijft hangen, is hoe ik in de zomer van 2010 in zijn huis in Frankrijk in gedachten praatte met de dode Henk Romijn Meijer. Hij was er nog erg aanwezig. Ik maalde zijn koffiebonen in zo'n hysterisch elektrisch machientje en vroeg Henk of hij nog een touwtje had in zijn garage. Je leert iemand kennen aan de rolmopsen in zijn koelkast, aan de schellakplaten in zijn woonkamer en de bewaarde touwtjes in zijn garage.

Weken na het Dordognerreisje praatte Henk plotseling terug. In een van zijn boeken las ik dat 'luis-teren naar jazz op 78-toerenplaten net is als zelfgemalen bonenkoffie: vele malen verkwikkender.'

Henk Romijn Meijer – A Love Supreme. Jazzstukken van Henk Romijn Meijer. Samenstelling Gerben Wynia, inleiding Bert Vuijsje. Paperback, geïllustreerd, full colour, 144 pp., € 24,50. Verscheen in september 2011 bij AFdH Uitgevers.
www.afdh.nl

SJOLSEA

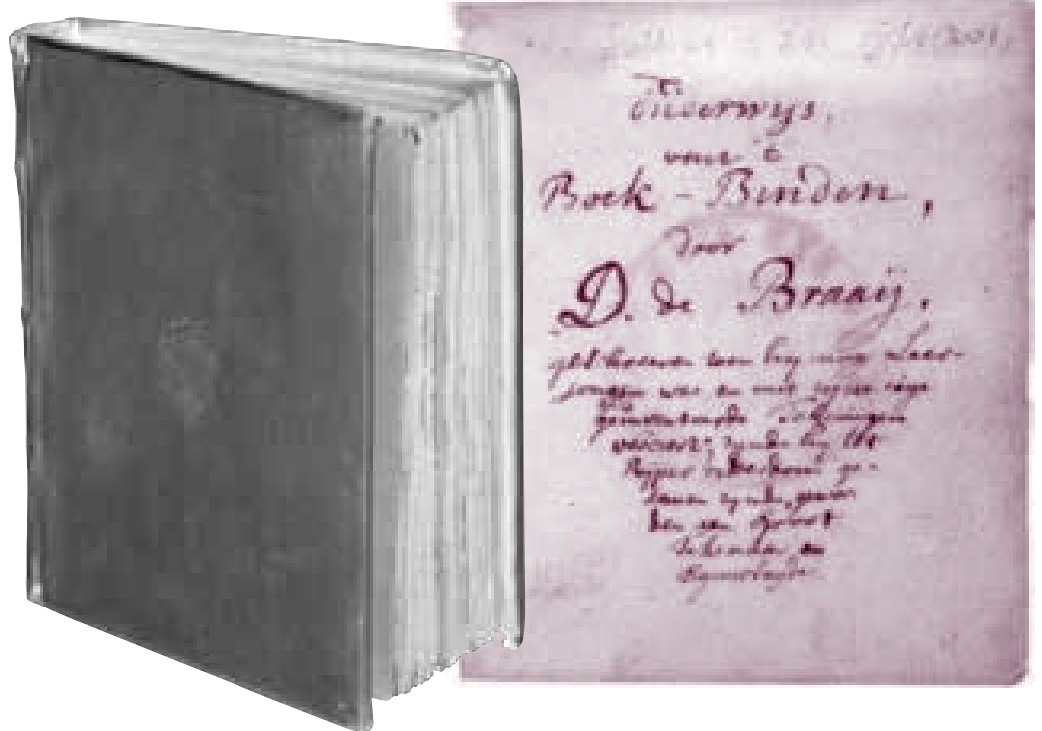
20 nieuwe!

De uitgaven van Sjolsea van dit jaar zijn:

1. *De Akelistevej*
2. *Kopenhagen en de Tijgerstraat*
3. *Kopenhagen en op de foto met de zee-meermin*
4. *Kopenhagen en jestatis*
5. *Stillevenen in de Alekistevej*
6. *Kopenhagen en sternje service*
7. *Volmatig van Diederick van Kleef*
8. *Het Luchtasteel, een tentoonstellingscatalogus*
9. *De stralende wending der dingen* van boekhandelaar A.M.P. Schimmelpennink [zie onderaan deze pagina]
10. *Amsterdam en de Nesciobrug*
11. *Amsterdam en Marietta*
12. *Amsterdam en been en weer*
13. *Amsterdam en Queensday*
14. *Amsterdam en wij eisen geluk*
15. *Amsterdam en neem je troep mee*
16. *Amsterdam rond het Bimbuis*
17. *Amsterdam en Merel*
18. *Amsterdam en Dogville*
19. *Rostock en Lust*
20. *Naseizoenen naast de scolmatore dell' Arno*

'Niet zoveel dus', aldus uitgever Bart Rensink van Sjolsea.

GANZENWEIDE

Kort Onderwijs van het Boeckenbinden

Dirck de Bray schreef in 1658 een handleiding voor het binden van boeken: hij behandelde de volledige band en de perkamenten spitselband. Het boekje is eigendom van het Noord-Hollands Archief te Haarlem en het draagt de titel: *Kort onderwijs van het Boeckenbinden*. Het boekje is de eerste in Nederland

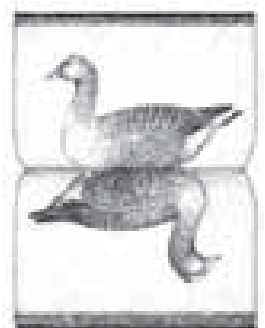
vervaardigde handleiding voor het binden van boeken. Het is een manuscript en daarmee een unicaat; het is verlucht met 16 kleurige en instructieve tekeningen in pen en waterverf.

In 1977 is van dit boekje een facsimile verschenen met daarbij een transliteratie van de handgeschre-

ven teksten en een parafrase van deze teksten in hedendaags Nederlands en Engels. Het boekje bevatte voorts een inleiding met informatie over de persoon Dirck de Bray, zijn loopbaan, maar ook over handschriftje zelf. De auteurs zijn Koert van der Horst, destijds Conservator Handschriften van de Universiteitsbibliotheek Utrecht en Clemens de Wolf, destijds conservator en later Hoofd Collecties & Onderzoek van de Koninklijke Bibliotheek. Dezelfde auteurs hebben de hele tekst grondig doorgenomen en aanzienlijk uitgebreid: de inleiding is bijna driemaal zo groot geworden en is relevant vanuit boekwetenschappelijk gezichtspunt.

Atelier **De Ganzenweide** maakte een nieuwe uitgave, uiteraard in losse katernen en daarnaast als gebonden boekje. De omvang is 152 pagina's met speciaal voor dit boekje ontworpen schutbladen; het wordt oblong uitgevoerd, de afmetingen van het schoongesneden boekblok zijn 16,5 × 23,5 cm.

ingezonden mededeling

De stralende wending der dingen

door A.M.P. Schimmelpennink, boekhandelaar

ZOALS U WEET, kreunt en steunt ons land thans onder het populistisch geweld van procuratiehouder Rutte, Machiavelli Verhagen en natuurlijk onze geblondeerde joods-christelijke clown de heer Wilders. Noem het een licht pathetisch gezelschap, noem het de onderbuik van wakker Nederland, noem het Bruin I, maar wij tellen onze zegeningen. Zo mogen wij eindelijk plankgas over de Afsluitdijk. Zo weet onze huiskat Kees zich eindelijk wettelijk beschermd door de caviapolitie. Maar wat ons vooral dankbaar stemt, is dat wij als kleine zelfstandige ondernemer gewoon een rokertje mogen opsteken zonder in Tuigdorp te belanden.

En zo hingen wij laatst tevreden met een pijpje over de toonbank, toen er een mevrouw de winkel binnenstapte. Ze was evenwel amper halverwege toen

ze een enorme astmatische aanval kreeg. Hoestend, proestend, rood aanlopend en met betraande ogen holde ze terug naar buiten, stapte in haar cabriolet en gaf plankgas

richting frisse lucht.

Ik schrok mij te pletter. Nog altijd was ik van mening, dat als iemand die geurige tabaksgeur niet beliefd, zij zich nog altijd

kon vervoegen bij deze of gene sympathieke collega boekhandelaar. Maar toen ik deze hoestende mevrouw aanschouwde, bedacht ik in een flits van opperste confrontatie met mij zelve; hoe zit het eigenlijk met jouw linkse praatjes over beschaving en mededogen met de gehandicapte medemens?

En zo is het gekomen dat boekhandel Schimmelpennink deze week is overgegaan tot de aanschaf van een rigoreuze kleinstofvernietiger, een peperdure ionisator die de heerlijke geur van fijn besneden linkse pijptabak onaangestast laat, maar de fijnstof neutraliseert.

Dit brengt mij tot de moraal van dit verhaal. Of we nu te lijd hebben onder een foute regering of een kortzichtige boekhandelaar, blijf altijd hopen op een stralende wending der dingen.

Johan van Geluwe
(foto Bart Rensink)

Kai-awase Symbolon met doos en schelpenspel, Lies Verdenius, 2010

Kunstenaarsboeken van Lies Verdenius

De afgelopen tien jaar maakte **Lies Verdenius** in eigen atelier/drukkerij diverse boeken, die iedere keer een ander thema hebben en een daarop aansluitende vormgeving: Een gevouwen en gesneden landkaart, een mapje met een schelp als sluiting, een klassieke gedichtenbundel in een tekenmap en een doos die als foedraal dient voor een boekje met de titel *Kai-awase Symbolon*.

Kai-awase bevat vier fragmenten van teksten uit de Griekse Oudheid van Lucianus van Samosata, Plato, Herodotus en Euripides, één fragment van Murasaki Shikibu en vier verhalen van Lies Verdenius. Alle verhalen hebben het uit de Oudheid stammende begrip *symbolon* als uitgangspunt. Dit begrip kent vele betekenissen en komt in diverse contexten in deze teksten voor.

In het verhaal over Eros in de 'rede van Aristophanes' uit Plato's *Symposium* wordt de Oermens, die doormidden gesneden wordt, vergeleken met een doorgesneden kweepeer. Deze twee helften hebben een sterke aantrekkingskracht tot elkaar en vormen samen één geheel: de liefde tussen twee mensen. De kweepeer staat symbool voor deze bijpassende helften, in het Grieks *symbolon*. De negen verhalen gaan over het samenkomen van de twee helften van een *symbolon* (van een gebroken steen, pot-scherf, munt, schelp, bikkel en een doorgesneden kweepeer).

Het boekje is een handgemaakt product en heeft een Japanse binding. De afbeeldingen en omslag zijn litho's, van de steen gedrukt, en de tekst is uit lood gezet en gedrukt op Japans kozo-papier. Twaalf exemplaren van de totale oplage (van 30) zijn gevat in een zeskantige doos (Japans: *kai oke*) tezamen met negen paren schelpen (*kai*) met de bedoeling deze bij elkaar te zoeken (*awase*). De schelpen zijn gemaakt van papier-maché en beplakt met litho-afdrukken op kozo-papier.

In de doos zit ook nog een klein vrouwboekje met de spelregels.

14 gedichten in de openbare ruimte

Bij **Hoenderbossche Verzen** verscheen een leporello-uitgave van de *Poëzieroute Boxtel-Liempde*. Alle in de openbare ruimte geplaatste gedichten van Victor Vroomkoning, Jasper Mikkers en Albert Megens zijn daarin afgedrukt, voorts is de route met inbegrip

van bezienswaardigheden beschreven. Deze door ontwerper Genoveef Lukassen en de Udense stadsdichter Maarten van den Elzen zeer verzorgde uitgave kost slechts € 7,50.

Sjaalmanpak 'faction' uit Rotterdam: roman over de mens achter de populist

Twee mannen, twee Limburgers uit Maastricht, twee wetenschappers in Rotterdam, de een óók dichter in de politiek, de ander óók politicus in de poëzie. Manuel Kneepkens doet in *Het Boek Foutu* geestig, indringend en meeslepend onderzoek naar de dichter Servas Knoop en de politicus Boudewijn 'Bo' Foutu, twee 'spiegelbeeldigen' in het jongste fin de siècle. Op het moment dat beiden werkzaam zijn aan de Erasmusuniversiteit Rotterdam, boven elkaar 'woonachtig' in de betonnen toren van Woudestein, biedt de socioloog Foutu de jurist Knoop, gehuisvest in de kamer precies boven hem, de functie van staatssecretaris van Cultuur aan in zijn toekomstig kabinet.

'Ik besefte plots wat Foutu en ik ten diepste gemeen hadden. Méer dan de poëzie, méer dan onze passie voor de politiek, meer dan onze kennis van de Bommelsaga... het besef dat wij tot de Geschiedenis wensten te behoren. Dat wij niet vergeten wensten te worden... Die Vergeslichkeit is das Ende von allem...'

Daarom wilden wij staatsman of kunstenaar zijn, liefst allebei. Onsterfelijkheid! Onze namen voor eeuwig onder de mensen... Het was hybris die ons verbonden had. Overmoed. De krankzinnige wil om groter te willen zijn dan men is...

'Waar denk je aan?' vroeg Merel. 'Aan niets. Dat je niets bent als mens...'

Het zijn poëetpolitici onder elkaar, aan het eind van een oude en het begin van een nieuwe eeuw, tegen de achtergrond van Nietzsche en D'Annunzio, de jaren zestig en de jaren negentig, Paars en de immigratie.

www.foutu.nl

Douane uit Rotterdam brengt dit najaar meer uit: de debuutbun-

del van dichter Lodewijk Ouwers (*Wespenverdrinken en geel cellofaan*), de verhalenbundel *Onder één paraplu* van Gulsen Latif. Iets na de beurs maar voor de kerst de geheel herziene, uitgebreide en anders getitelde Pincoffs-biografie van Bram Oosterwijk: *Ik verlang geen dank*.

Met Weemoed: Nieuwe bundel van J.C. Aachenende

Editions Saint Jacques brengt de vierde dichtbundel uit van J.C. Aachenende. Ook nu weer – zoals dagblad *Trouw* in 2003 over zijn eerste bundel *Tegengif* opmerkte – goed in het gehoor liggende regels; pittige, vormvaste en originele poëzie, zoals in de aanhef van het titelgedicht:

*Met weemoed, bij het aanstoten der glazen,
op hoogtijdagen, denk ik soms terug
aan de gestorven woorden: talmen, schragen,
schalmen en kwalmen, en ook aan schalmel.*

Maar ook in het lyrische en elegische genre excelleert Aachenende:

*In grote liefdes sluimeren diepe wonden
geslagen in de ziel en aan het hart.
Littetens ongezien, verborgen zonden;
al wat men ooit elkaar heeft toegebracht.*

En in de weerklink van uiterst oneigentijdse feesten en slempartijen in een zeer vrije bewerking van een 17de-eeuwse Franse dichter:

*Met een kater of eigenlijk nog helemaal zat
lig ik uitgeteld neer in m'n bed op m'n gat,
als een haas uitgebeend die slaapt in een pastei,
of salon-Don Quichot in z'n kop niet goed bij.*

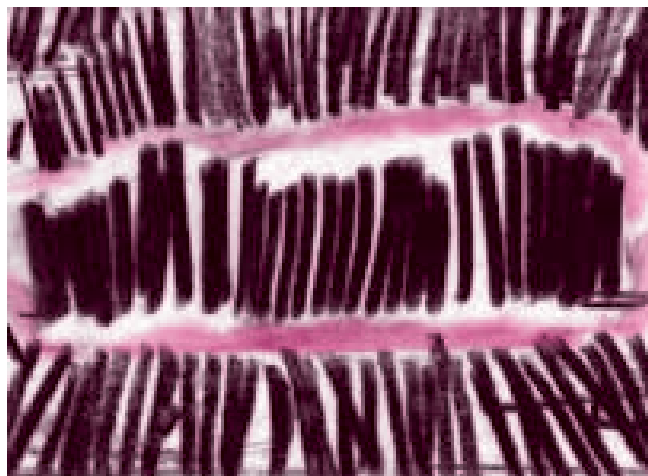
Kortom, er is veel te genieten.

Nederlandse uitgever, Engelstalige boeken

Only a couple of copies of Cameron's artists' book *Orphan's Prayer* are left in our stock. Get yours now before they have completely sold out! *Orphan's Prayer* was published by Petit Singe Press, Paris in a limited edition of 100 copies in 2011, and consists of 48 xeroxed drawings, notes, and texts on coloured paper. The book has a beautiful bronze cover and each copy is hand-numbered. Who can resist an orphan's prayer?

www.sea-urchin.net/books/jamie/index.html

Our stocks of Primary Information's *Destroy All Monsters Magazine*

Werk van Ronald Noorman

PAS VERSCH

book (edited by Cary Loren) and Dan Graham's *Rock/Music Writings* have been replenished. *Destroy All Monsters Magazine* is a beautiful facsimile edition of all six *Destroy All Monsters* magazines (issued between 1976-79), including recovered material of the 'lost' seventh issue, which was never released: <http://www.sea-urchin.net/books/bookbeat/index.html>

Dan Graham's *Rock/Music Writings* is the first collection in English of Graham's influential body of writing on Rock and Roll. Stretching from the late 60s to the late 80s, *Rock/Music Writings* contains 13 essays, most of which are currently out-of-print or seen here for the first time in a widely distributed form:

www.sea-urchin.net/books/various/index.html

Still available are copies of Nico Vascellari's limited edition *Blonde*, which was published by NERO and Hospital Productions in 2011. Conceived both as a book and an artwork, 'Blonde' is a collection of images from one of Nico Vascellari's personal archives: a selection of 200 press clippings titled *Blonde*. Each press clipping has been reproduced in its own original format on 80gs glossy paper, as ripped and collected by the artist over the last ten years. The whole collection, printed on unbound single sheets, is packaged in a black cardboard box, silkscreened and individually numbered. www.sea-urchin.net/books/various

Noorman

Op 8 oktober is in Museum De Pont in Tilburg, onder de titel 'Sollace' een tentoonstelling van start gegaan met werk van Ronald Noorman.

Ronald Noorman is een van de meest vooraanstaande Nederlandse kunstenaars van dit ogenblik. 'Een tekening van Ronald Noorman (1951) kan er eenvoudig uitzien. Een dikke verticale en ietwat scheve streep, eraan een ruit, een groene stip en wat vlekken, dat kan genoeg zijn. Soms zet hij slechts één zwarte vorm op papier. Wat een lef, denk je dan. Noorman zegt zelf: 'Mannen denken vaak: die paar lijnen, dat is wel erg mak-

kelijk voor al dat geld. Vrouwen kijken meer invoelend naar mijn werk.'

In 2012 verschijnt bij **Ergo Pers** een uitgave met gedichten van Wislawa Szymborska en litho's van Ronald Noorman. Eerdere uitgaven *Sur Place* (met Hans Favery), *Negende Eeuw* (met H.H.ter Balkt) en *Tourniquets* zijn nog steeds bij Ergo Pers verkrijgbaar.

www.ergopers.be/kunstenaars/noorman.htm

Open Haven Museum

Begin 1995 sloot het door ex-kraakers geleide Open Haven Museum te Amsterdam een door ideologie gedreven initiële fase af. Na bijna tien jaar veranderde men de koers in een meer commerciële aanpak. Zoals zoveel alternatief gestarte initiatieven leidde de koersverandering tot een zodanige aantasting van het karakter van het project dat men de oorspronkelijke doelstelling totaal uit het oog verloor. Uiteindelijk zou het leiden tot de ondergang van dit unieke project. Het Open Haven Museum was midden tachtiger jaren gestart met de kraak van de voormalige aankomst- en vertrekhal van de scheepvaartmaatschappij de KNSM aan de Sumatrakade. Rond 1990 werd de kraak legaal. Er ontstond een stichting achter het ontlukkende museum, het OHM werd een tewerkstellingsproject geleid door Buro Maatwerk en de gebruikers gingen huur betalen.

Het door **UNICA II ACINU** gepresenteerde boek is een toneelstuk dat de periode 1990-1995 omvat. In dit tijdsvak bloeide het museum op tot een belangrijk instituut binnen de nieuwe woonwijk, anderzijds voltrok zich tegelijkertijd door interne conflicten haar ondergang. Het toneelstuk is een puur subjectieve weergave van de gebeurtenissen uit die tijd. De vele oorspronkelijke hoofdpersonen uit het drama van het Open Haven Museum zijn in een beperkt aantal toneelkarakters samengevoegd. De uitgever meldt daarom al bij voorbaat 'dat deze aanpak de waarheid geweld aandoet'.

Uitgeverij SNOOD

Boeken zijn handzaam en makkelijke te distribueren. Een boek is een pakketje waar je van alles in kunt stoppen en uit kunt halen, zoals bij een koffer. Om boeken te maken moet je tekenen (schrijven), drukken en binden.

Boeken in opdracht, boeken als relatiegeschenk of bij een tentoonstelling, in samenwerking met anderen, in oplage of unica. Bij uitgeverij **SNOOD** worden vooral beeldboeken uitgegeven (kunstenaarsboeken) waarin soms ter verduidelijking tekst wordt gebruikt.

Als laatste gaf uitgeverij SNOOD 't Draadje uit, waarin op iedere pagina echte draadjes een

ENEN

onderdeel uitmaken van de tekening: overbuurjongens verzenden per draad een brief, een meisje trekt een hond mee. De eerste oplage van zestig is uitverkocht, inmiddels is er een tweede grotere oplage.

www.elsterhorst.nl

Twee nieuwe dichtbundels bij Druksel

‘Waartoe: een gedicht’ van Laurens Vancravel (de auteursnaam voor de uitgever Laurens Van Krevelen) is een antwoord op de Hölderlin-vraag ‘Wozu Dichter in dürrtiger Zeit?’ De bundel situeert zich binnen de traditie van het Nederlandse surrealisme maar is evenzeer een absorberen van en uiting geven aan internationale tendensen.

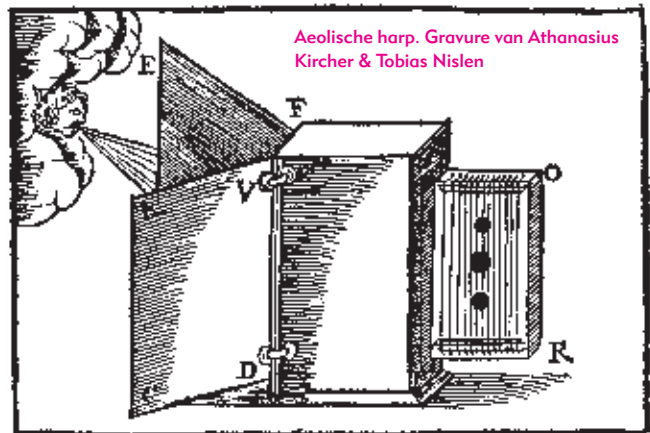
De bundel bevat 48 blz., meet 16 × 21,5 cm en kost €20.

Animula: twaalf zielgedichten voor Christine D’haen is een herinneringsbundel van Paul Claes, een eerbetoon van een dichter aan een dichter. De gedichten zijn tegelijk persoonlijk en afstandelijk. Er is verdriet en opstand, maar ook gelatenheid en dankbaarheid. De onmacht van de mens tegen de onherroepelijkheid en een geloof in de blijvende waarde van cultuur(vormen).

De bundel bevat 36 blz., meet 16 × 21,5 cm en kost €20. Meer informatie over deze en andere uitgaven op www.druksel.be

Douglas Kahn

Sonic Acts Press presenteert haar nieuwste uitgave *Kontraste Cahier #1*, Douglas Kahn’s *The Aelectrosonic*. In dit essay introduceert Douglas Kahn – auteur van onder andere *Noise*, *Water Meat*, een inmiddels klassieke studie over geluid in de twintigste-eeuwse kunst – het idee van het ‘aelectrosonic’, de elektromagnetische pendand van het Aeolische. Hij toont aan dat elektronische klanken even ‘natuurlijk’ zijn als andere vormen van geluid, en laat de elektronische muziek beginnen in de negentiende eeuw als Thomas Watson – de assistent van Thomas Edison – ’s nachts urenlang luistert naar het geluid in de telefoonlijn. De uitgave is vormgegeven door Femke Herregraven, rijk geïllustreerd en bevat ook een tekst van Arie Altena over imaginaire landschappen en elektronische muziek.

The Aelectrosonic is de eerste in een reeks van uitgaven die het Kontraste Festival voor ‘spatial explorations in sound, art and music’ in Krems (Oostenrijk) begeleidt. In het middelpunt staat steeds een in opdracht van Sonic Acts geschreven essay.

Sonic Acts verwacht: *Travelling Time*, het veertiende Sonic Acts festival, 23–26 februari 2012 in Amsterdam, en een gelijknamig boek met essays, interviews (met onder andere Mark Fell, Keith Fullerton Whitman, Hillary Jeffery, Gilles Aubry) en veel beeldmateriaal.

Pels & Kemper

Soupez! Soupez!, een uitgave van **Pels & Kemper** is een rijk en werkelijk boek waaraan Karin Post jarenlang werkte en dat op heel eigenzinnige wijze vormgegeven is door ontwerper Roosje Klap. De auteur interviewde vele choreografen, dansers, kunstenaars en liefhebbers van de wereld van de dans over hun eetgewoontes, culinaire voorkeuren en etherinneringen. Het boek is bedoeld voor liefhebbers van dans en van lekker eten. Dat lijkt in tegenspraak met elkaar, maar de werkelijkheid toont dat dansers en ex-dansers helemaal geen problematische verhouding hebben tot eten. Voor dansers is het souper de maaltijd bij uitstek (want ná de voorstelling) en Karin Post wil met dit boek, een pleidooi houden voor een bijna vergeten maaltijd.

Het internationale karakter van de danswereld in ons land wordt weerspiegeld in de verzameling recepten die gaan van IJslandse Rjúpa met aalbessen tot Catalaanse Escalavida, Gylyassoep tot Boerenkool renversé. Johannes van Dam schreef een woord vooraf, met recept.

Graswandelen

Hans Koekoek is filmer van professie, wat in zijn literaire producten is te herkennen. Veel recensenten betitelen hem als een beeldend schrijver, anderen spreken liever van een verteller. Feit is dat men zijn proza vaak in beelden beleefd. Zijn scherpe oog voor visuele en auditieve details wordt door menig lezer gewaardeerd. Tot op heden schreef hij dertig boeken.

Zijn laatste boek *Graswandelen* is het komische relaas van de omgang van een vader met zijn veel jongere zoon. Het ruime verschil in leeftijd tussen hem en zijn zoon

blijkt voor hun relatie niet storend. Integendeel! Het is zelfs bindend en biedt speelse, avontuurlijke perspectieven. Beiden profiteren van het ruimere zicht dat het leeftijdsverschil biedt. De zoon leert allengs de toenmalige wereld van zijn vader kennen, de vader beleefd van zeer nabij de hem onbekende wereld van een opgroeiend kind in de huidige tijd.

Bij de auteur op de beurs te koop of te bestellen: € 14,90 incl. verzendkosten. Ook verkrijgbaar via de boekhandel.
ISBN 978-90-80764-93-4

Les Falaises

Les Falaises is een impressie van de Normandische kust dicht bij Marja Scholtens’ huis in Brachy. ‘Ik zie vogels van Braque, hoor muziek van Roussel, dat huis daar, een Monet? Een bezoek aan deze kust is een feest en vervelt nooit.’

De beelden van deze kust heeft de kunstenaar verweven met twee gedichten van Baudelaire. Het boek heeft een Japanse binding met een omslag van vilt in de kleur van de oceaan en als sluiting een steen van het Normandische strand. Alle beelden zijn met de hand ingekleurd, het kerkraam in het boek staat in het bladgoud. Uitgegeven door **De Klaproos** in 2011 in een oplage van 50, genummerd en gesigneerd.

www.klaproos-coquelicot.eu

Italiaanse bestsellerauteur

Bij **Serena Libri** verschijnt de derde titel *Vleugel te koop* van de in 1956 geboren Andrea Vitali, in het dagelijks leven huisarts in Bel-

lano. Zijn boeken spelen zich allemaal af in zijn woonplaats aan het Comomeer en hebben een magisch-realistische atmosfeer.

Een beroepsdief met de bijnaam ‘de pianist’ – vanwege zijn slanke vingers – hoopt op het feest van Driekonigen zijn slag te kunnen slaan maar vanwege het koude weer viert iedereen het feest in zijn eigen huis. Geen feestende menigte dus waarin de dief zich onopvallend kan bewegen. Hij zoekt onderdak in een leegstaand huis met op het raam een affiche met ‘vleugel te koop’. Er staat een vleugel en een oude dame beweegt hem tot het spelen van een wals op de piano. De burens klagen over geluidsoverlast. De wachtmeester van de carabinieri komt kijken wat er aan de hand is, want zover bekend is de oude bewoonster al jaren dood. *Vleugel te koop* is vertaald door Aafke van der Made.

Serena Libri publiceerde dit jaar ook het romandebuut van Elvira Seminara, *Onheil*, een psychologische thriller waarin de gesteldheid van de vrouwelijke hoofdpersoon op een briljante wijze in de natuurlijke omgeving – tropische regens, ongedierte, verval van het huis – wordt gespiegeld.

P. van den Broek sr
(fotograaf onbekend)

Mijn huis, niet het zijne

door Peter van der Broek

LANG GELEDEN ontmoette ik op Italië een schoolvriend. Hij stelde voor samen de Vesuvius te beklimmen en wel via de route waarlangs ooit zijn held Goethe dat had gedaan. Het beklimmen van de vulkaan werd een beproeving, want de berg is in feite een grote ouderwetse asla vol sintels. Een beklimming met blote voeten in sandalen komt neer op een marteling voor de voeten. Eigen schuld. Van Goethe had ik in die tijd slechts *Das Leiden des jungen Werthers* gelezen. Het had me niet bepaald kunnen boeien. De man uit Weimar was dan ook niet mijn held. Ik had me voor die beklimming wat al te makkelijk laten overhalen.

Hoe dan ook, een activiteit in de voetsporen van een belangrijk auteur is het lezerspubliek wel vertrouwd. Op de Place des Vosges in Parijs heeft Victor Hugo dagelijks nog aardig wat aanloop en voor de deur van Kafka in Praag gaat het er kafaiaans aan toe, dus gewoon aansluiten achter in de rij. Zelfs wanneer je in het verre Harar binnen de ommuring van de oude stad in de wirwar van smalle straatjes na lang zoeken en al dan niet struikelend over een kamelenkop die de slagers ten pleziere van de ’s nachts rondzwervende hyena’s op hun stoep plegen neer te gooien, het woonhuis van Rimbaud hebt weten te vinden, die eigenaardige dissonant in het stadsbeeld, alleen vergelijkbaar met het paleisje van de Negus enkele straten verderop, toont het gastenboek dat het ook hem aan belangstelling niet ontbreekt. Overigens had hij ten tijde van zijn verblijf aldaar de dichtkunst nota bene allang verruild voor de wapenhandel. Het bezoeken van woningen van bekende auteurs, zoveel is wel duidelijk, voorziet in een behoefte.

Mij overkwam het tegenovergestelde. Het pand waarin ik werd geboren en waarin ik opgroeide, werd later de woning van een bekend Nederlands auteur. Hoewel ik bij het sluiten van de koop niet meer dan wat bijkomstigheden van de betreffende auteur had gelezen, gaf de transactie toch een goed gevoel. Immers, een woning waarin kunst en cultuur altijd hoogtij hadden gevierd viel nu in handen van

een cultuurdrager van nationale betekenis. Nee, ik was uitermate content, een gevoel dat duurde totdat de gevierde cultuurdrager enige tijd later een artikel publiceerde waarin hij zouteloze kritiek leverde op de aanleg van de tuin van zijn nieuwe woonhuis. Een frontale aanval op de ontwerper was het en dat was toevallig wel mijn vader, die zijn hele ziel en zaligheid in die tuin had gelegd. Diep gegriefd besloot ik nimmer nog een letter van de beroemde auteur te lezen.

Inmiddels zijn we een paar decennia verder en ach, een mens wordt milder, en daarbij, de beroemde auteur is inmiddels ten grave gedragen; ik besloot het embargo op te heffen.

Welnu, dat had ik jaren eerder moeten doen. Bah, wat een ongeloflijk kletsverhaal. Het betrof de instructie hoe uit allemaal losse onderdelen zelf een levensechte kat in elkaar te zetten. Humor, zoveel was wel duidelijk, maar vrolijk werd ik er niet van.

Om me ervan te verzekeren, dat mijn gemoed niet door vooroordeel was geblokkeerd, vroeg ik mijn vrouw het verhaal ook even te lezen. En, lieve Jezus, zij zat tijdens het lezen continu te grinniken.

‘Je gaat me toch niet vertellen dat je het een ongelooflijk geestig verhaal vindt?’

‘Ach, zei ze, het is typische bèta humor en dat is nou eenmaal niks voor jou.’

Ook dat nog. Ik wil maar zeggen, het is zaak om alvorens u uit piëteit of aanverwante gevoelens op pad gaat, wel even na te gaan of de betreffende auteur wel op uw lijstje van favorieten thuishoort.

Ingezonden mededeling

ELLETRA

‘Aber gnädige Frau’

Bernard Sijsma's boek *Lieve Gerard, brieven aan Gerard Reve 1965-1980* werd bij het verschijnen in 1981 uiterst negatief ontvangen en dito gerecenseerd. Door een toevallige ontdekking door Ronnie Boogaart en Eric de Rooij in de boekenberg van de Deventer Boekenbeurs kreeg Sijsma door hun lovende artikel in *De Parelduiker* (2009/3) eerherstel.

De auteur, die in 1971 debuteerde met de roman *Bloed onder de nagels*, overleed in 1991; zijn partner Freek Ariesen ijvert voor het uitgeven van zijn nagelaten werk. Hij heeft een aantal niet eerder gebundelde verhalen samengebracht die dit jaar onder de titel *Aber gnädige Frau* bij de Friese uitgeverij **Elletra** zijn verschenen.

Reve-biograaf Nop Maas zegt over het boek: ‘Deze bundel bevat degelijke verhalen over moeders, oudere echtparen, communisten, homo's, weduwen, zelfmoordenaars, geesteszieken en wat niet al. Het gaat vaak over klein leed, dat zo groot is als de wereld van de beschreven personages. Het zijn tragische levens, maar men kan – zoals bekend – door het lezen daar-

Bernard Sijsma (fotograaf onbekend)

over behoorlijk opknappen.’

Tijdens de Beurs zal Freek Ariesen *Aber gnädige Frau* signeren en op verzoek voorzien van een opdracht.

De oplage van genummerde en gebonden boek is 500 exemplaren. Elletra heeft in haar fonds verder uitgaven van Guus Luijters, Jan Siebelink, Joop Slagter en Guus van Bladel.

BAS LUBBERHUIZEN

Geheel herschreven De mythe van Odessa

In 1993 verscheen bij uitgeverij Bas Lubberhuizen, vlak na de val van de Sovjet-Unie, het eerste deel van de literaire stedenreeks, *De mythe van Odessa*. Dat was in feite een uitgebreide herdruk van een speciaal nummer van het literaire tijdschrift *Het Oog in 't Zeil*. Bijna twintig jaar later is er veel veranderd. Jan Paul Hinrichs nam in zijn eentje de stof nog eens op de korrel en stelde een boek samen rond zeven schrijvers die met hart en ziel aan de beroemde havenstad aan de Zwarte Zee zijn verbonden: Ivan Boenin, Konstantin Paustovski, Isaak Babel, Ilja Ilf, Jevgeni Petrov, Valentin Katajev en Joeri Olesja.

De stad Odessa die voor Balzacs Vader Goriot een oord van winst-dromen vormde, betekende voor menig Rus een uitwijkplaats waar Rusland met de wijde wereld in contact stond. Het was ook de stad waaruit in de negentiende eeuw pelgrims vertrokken naar Athos en het Heilige Land: het Pantelejmon-hospitium tegenover het station herinnert daar nog aan. Ook werd Odessa een stad van opperste melancholie en frustratie: de haven was voor duizenden Russen die in 1920 voor de bolsjewieken wegvluchtten het laatste wat ze van hun Russische vaderland zagen. Voor Joden is de naam Odessa verbonden met de pogroms in de tsaristische tijd en de moordpartijen onder de Roemeense en Duitse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog. De naam van Odessa, ‘Klein Parijs’, ‘Parel aan de zee’, ‘Klein Petersburg’, ‘Klein Venetië’, ‘Koningin

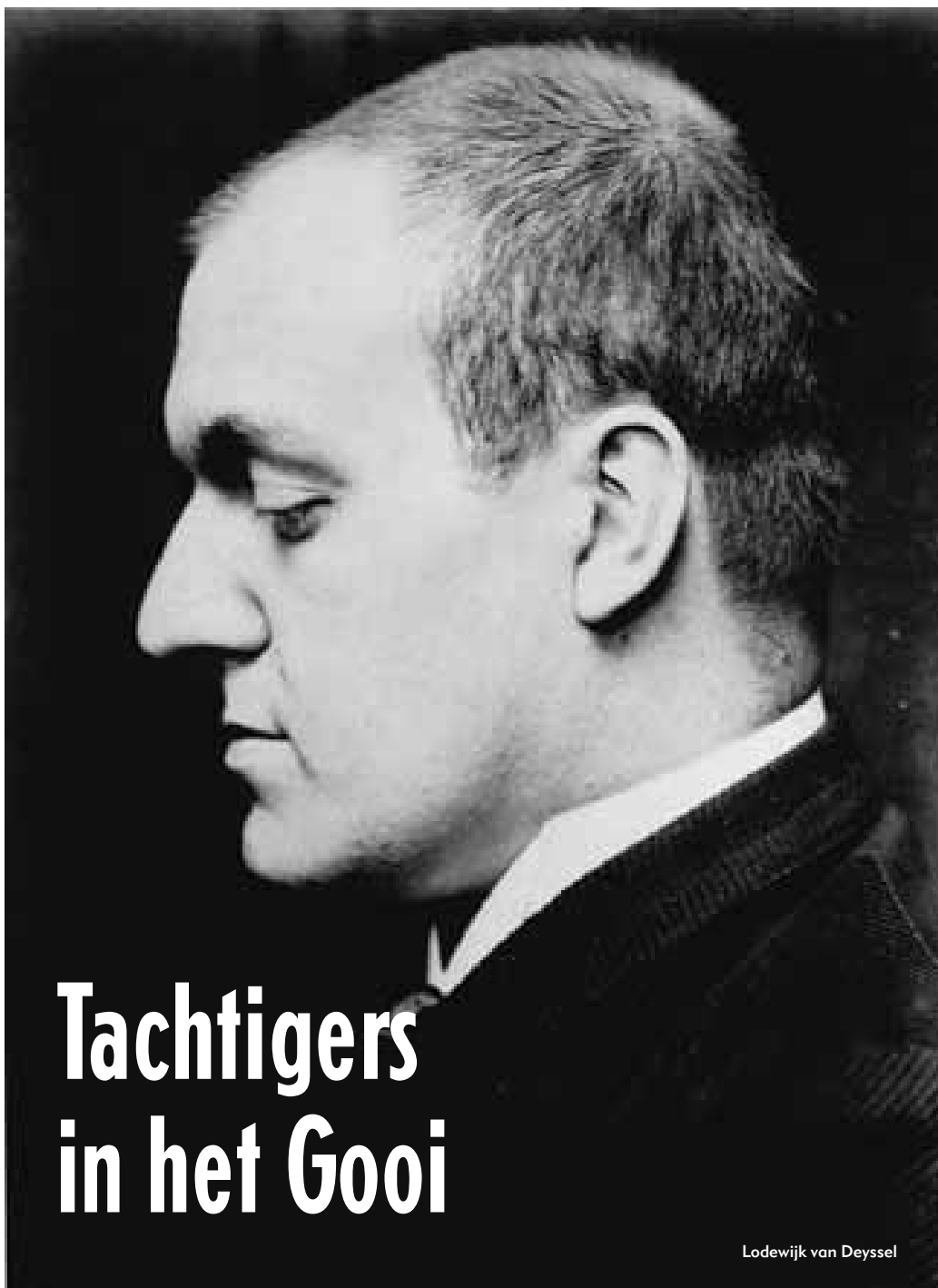

van de Zwarte Zee’, ‘Zuidelijk Palmyra’, ‘Russisch Chicago’, blijft zo verbonden met het lot van talloze mensen. De stad lijkt een symbool van het nomadenbestaan van de mens, van heimwee naar een ander rijk, warmer, gelukkiger en slenterend leven, dat zij zelf slechts weinig gasten duurzaam heeft kunnen bieden.

In het voorjaar van 2011 verscheen – nog eerder dan het Nederlandse origineel – een Oekraïense vertaling van deze nieuwe uitgave.

Jan Paul Hinrichs is samensteller van *De façades van Sint-Petersburg* en auteur van *Lemberg – Lwów – Lviv*, dat ook in het Oekraïens is verschenen.

BAS LUBBERHUIZEN

Lodewijk van Deyssel

Tachtigers in het Gooi

Ronny Boogaart en Eric de Rooij schreven eerder een literaire wandelgids voor uitgeverij **Bas Lubberhuizen** over Hans Warren. *Hart van mijn land ik ben terug* voert de lezer door het Zeeland van Warren. Nu hebben ze zich toegelegd op de Tachtigers in het Gooi. Twee wandeltochten en een fietstocht verbinden de locaties waar het leven en werk van de twee vrienden Frederik van Eeden en Lodewijk van Deyssel zich afspeelden. Onderweg, op de hei, in het bos of in de dorpen, komen we vele andere Tachtigers en tijdgenoten tegen.

Dankzij de aanleg van de spoorlijn Amsterdam-Amersfoort in 1874 werd het Gooi een creatieve broedplaats voor schrijvers, schilders, wereldverbeteraars en dichters. Behalve Van Deyssel en Van Eeden streken Henriëtte Roland Holst, Herman Gorter, Hein Boeken, Louis Couperus, Carry van Bruggen, Alphons Diepenbroek en Adriaan Roland Holst er neer.

In dit boek volgen we vooral de eerste twee, Van Eeden en Van Deyssel. Hoewel ze elkaar al kennen uit de tijd dat ze lid waren van het Amsterdamse literaire genootschap Flanor, worden ze pas vrienden

als Van Eeden in 1886 van Amsterdam naar Bussum verhuist. Van Deyssel wil daar ook wel wonen, in het mooie, rustige Gooi. Van Eeden schreef hem: ‘Het is hier idyllisch. Poes, hond, kippen, eikengroen en nachtegale’. Van Eeden zorgt voor een huis in Baarn, staat borg voor de huur en leent de armlastige Van Deyssel goeie geld. Vanaf dan maken zij geregeld wandelafspraken. Ze spreken af halverwege tussen Baarn en Bussum, bij het Sint Janskerkhof op de Larense hei. Dan wandelen ze samen verder, naar Bussum of naar Baarn. De vriendschap duurt een jaar of vijftien. In 1902 maakt van Eeden in zijn stuk ‘Over woordkunst’ korte metten met de literatuur en de literaire kritiek van Van Deyssel, die hij beschouwt als het slachtoffer van een ongezonde samenleving, waarin mensen te veel geld en te veel vrije tijd hebben. Zijn eigen nieuwe leven op de coöperatie Walden stelt hij als voorbeeld: ‘Ga naar huis en tracht te doen wat ge voor Gods wil houdt, zonder u om kunst of Muze te bekommeren. Doe wat nuttig is, en als ge den stal staat uit te mesten zult ge wellicht haar zachte armen om uw hals voelen’.

Dat staat inderdaad haaks op de literaturopvatting van Van Deyssel. De laatste reageert met zijn stuk ‘Over wankunst’, waarin hij Van Eeden een ‘zwijntje, vosje, griezelige moeraskikker’ en een ‘leelijke kleine verwarde’ noemt.

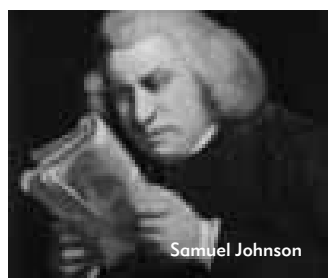
De wandel- en fietstochten in deze literaire reisgids voeren langs de laatste resten van Van Eedens utopie, de kolonie Walden, en in Hilversum langs locaties uit de jeugd van Van Deyssel. In Baarn staat het monumentale huis dat hij cadeau kreeg van zijn vrienden, maar waar hij diep ongelukkig was. Onderweg ontmoeten we volop andere schrijvers en dichters. Bekende namen, zoals Louis Couperus, Willem Kloos, Herman Gorter en Carry van Bruggen, maar ook tijdgenoten met een vergeten oeuvre. Welke dichter wurgde zijn vrouw met een laken? Welke Hilversumse letterkundige organiseerde spraakmakende literaire avonden bij hem thuis? En waarom trok de schrijver Adriaan van Oordt in zijn hut op Walden middeleeuwse kleren aan?

Het beste mijner paradijzen: Wandelen door het Gooi met Van Eeden, Van Deyssel en anderen

Tortuca #27

Onlangs verscheen het 27ste nummer van het literaire tijdschrift *Tortuca*, dat traditiegetrouw veel aandacht aan beeldende kunst en grafische vormgeving geeft. Naast een tijdschrift is er de regelmatige uitgave van de *Tortuca Cahiers*. Nummer 7 van deze reeks Rome, Parijs, London met werk van Juvenalis, Nicolas Boileau en Samuel Johnson verscheen dit voorjaar.

De Romeinse dichter Juvenalis heeft vijftien *Satiren* geschreven omstreeks 100 na Chr. Zij hekelen vooral de regeringsperiodes van de keizers Nero en Domitianus, maar zijn pas in veiliger jaren gepubliceerd. Sommige *Satiren* zijn in de Middeleeuwen en vooral in de Renaissance veel gelezen, geciteerd en nagevolgd; omstreeks 1700 waren er in Nederland meer uitgaven van Juvenalis dan van Horatius, Vergilius en Ovidius. Vooral de derde *Satire* over Rome vond veel navolging, in dit cahier zijn de navolgingen van Samuel Johnson (London: A Poem, 1738) en die van Nicolas Boileau (*Contre Paris*, 1666) met het origineel van Juvenalis samengebracht. Drie keer krijgt een Europese hoofdstad er in deze uitgave van

Samuel Johnson

langs. Samuel Johnson schrijft in navolging van Juvenalis over zijn woonplaats:

'Want wie verruult nu ooit – tenzij voor geld –
Zijn Ierse stee of Schots plateau voor 't centrum
van Londen, waar de dood op mensen aast?
Wie ginds niet hongert, sterft er ook op jaren,
maar hier leidt rampspoed, leiden moord en roof
tot elk verderf, hier woeden rellen, brand,
hier graait een wrede incasseur naar buit
en storten huizen op je hoofd of zeurt
een atheïstisch wijf je oren doof.'

Boileau en Johnson konden met hun geweldige retorische talent ongestoord hun dichterlijke sloperswerk verrichten, want zij wisten dat Juvenalis satire de stad Rome niet had vernield. In de uitgave met illustraties van Niels Smis van Brugst en een inleiding van vertaalster Marietje d'Hane-Scheltema is ook de originele tekst afgedrukt.

ALAUDA

Robert Smithson: Spiral Jetty

ROBERT SMITHSON

Alauda Publications kondigt voor het voorjaar van 2012 *Robert Smithson: Art in Continual Movement*, een theorie- en fotoboek van internationaal niveau, dat een nieuwe bijdrage levert aan de huidige literatuur over de beroemde land art kunstenaar Robert Smithson.

Robert Smithson: Art in Continual Movement brengt voor het eerst al het materiaal samen dat verspreid is over verschillende archieven in Nederland en de VS: foto's, filmopnamen, tekeningen, teksten en brieven van het beroemde land art kunstwerk *Broken Circle/Spiral Hill* (Emmen, Drenthe), dat Smithson in 1971 ontwierp voor de tentoonstelling *Sonsbeek buiten de perken*. Het is één van Smithsons enige drie bewaard gebleven land art werken ter wereld. In de uitgebreide literatuur die over Smithsons werk is verschenen, wordt dit beroemde werk vaak over het hoofd gezien.

De thema's die Smithson bezighielden – de opkomst van nieuwe media, liberalisme en 'vermarkting' van kunst – zijn nog net zo actueel als in de jaren zeventig. Het werk van Smithson geniet op dit moment een grote belangstelling onder een jonge generatie kunstenaars.

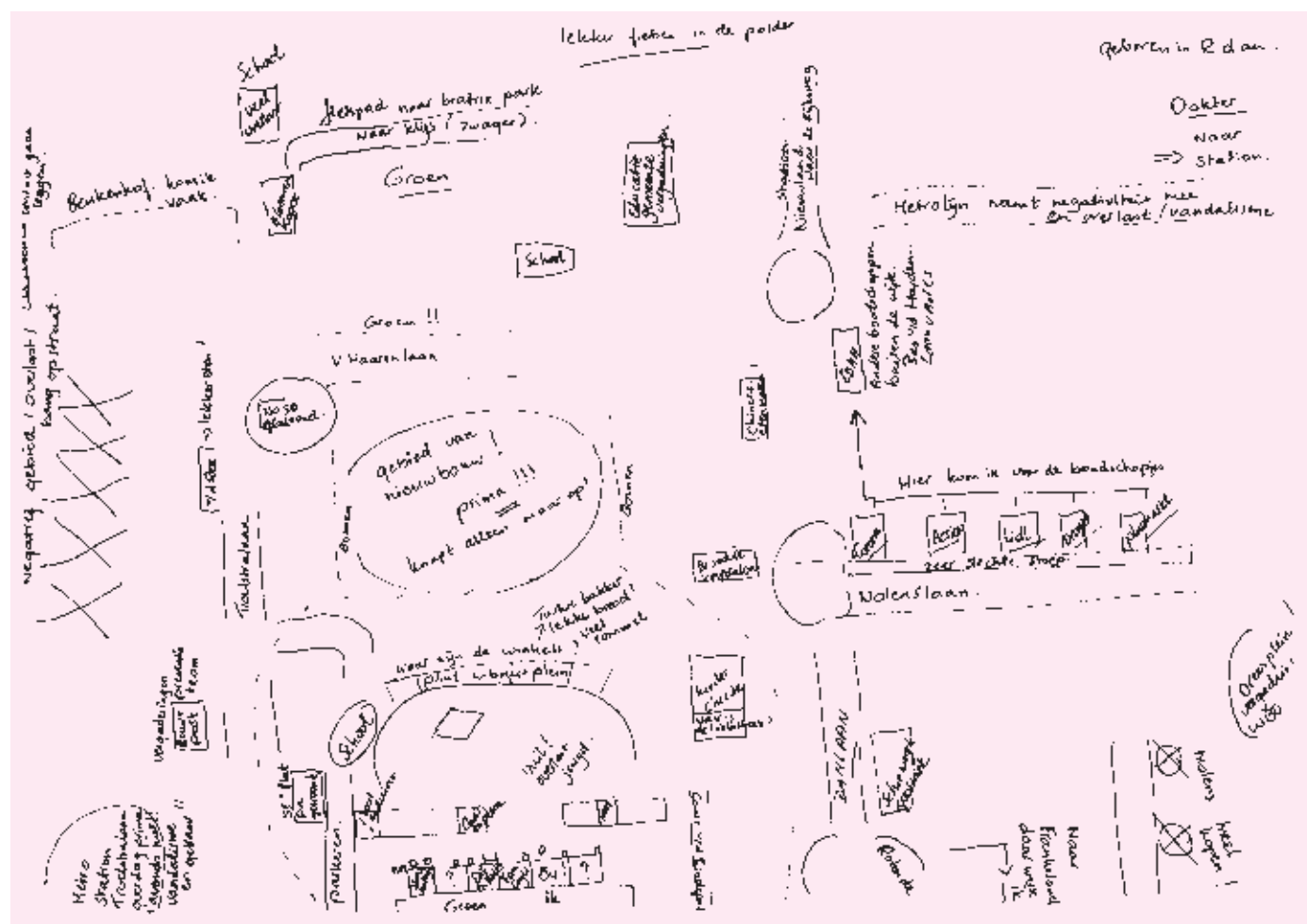
Robert Smithson: Art in Continual Movement is dan ook met nadruk niet opgezet als monografie maar is een casestudy die zich richt op belangrijke actuele thema's in de kunst: de relatie tussen kunst, maatschappij, museum en media; toeschouwersmodellen; film; kunst en ecologie; de kunstenaar als curator en de ethiek en betekenis van documentatie.

260 pagina's | 204 x 268 mm | full color, hardcover met stofomslag
ISBN 9789081531481, € 39,95

Samenstelling en redactie: Ingrid Commandeur & Trudy van Riemsdijk-Zandee.

Auteurs: Max Andrews, Eric de Bruyn, Stefan Heidenreich, Sven Lütticken, Anja Novak, Vivian van Saaze. Ontwerp: Esther Krop.

KUNSTLICHT

De kaart van Celia, bewoner van een naoorlogse wijk in Schiedam

Gatverdamme, gezelligheid!

Kunstlicht is het wetenschappelijk tijdschrift voor beeldende kunst, beeldcultuur en architectuur van de vakgroep Kunst en Cultuur van de Vrije Universiteit in Amsterdam. Nummer 1/2 van jaargang 2011 – *Volgens Plan* – is gewijd aan de planning en de verbeelding van de contemporaine stad. De stad wordt gemaakt door zijn inwoners, zijn

ontwerpers en de opdrachtgevers, en de stedelijke architectuur is daar een weerslag van.

De stad wordt in dit nummer behalve vanuit een architectuurhistorisch perspectief ook vanuit het oogpunt van beeldende kunst, fotografie, antropologie, monumentenzorg en de museumpraktijk bekeken. Zo richt antropoloog Leeke

Reinders zich niet op architectuur en stedenbouw als zijnde een onpersoonlijke ruimtelijke substantie, maar brengt juist de alledaagse leefwereld achter de 'harde stad' in kaart. Hij doet dat middels onderzoek gebaseerd op door bewoners getekende kaarten (zie afb.).

Verder in dit nummer onder andere een bijdrage van Lelystad-spe-

cialist Joris van Casteren. Hij schrijft in zijn bekende onaangedane maar rake stijl over winkelcentrum Cityplaza in Nieuwegein. De modernistische architect Jan Hoogstad maakte voor Cityplaza een koel en zakelijk ontwerp: 'Ik wil niemand verplichten het gezellig hebben, gadverdamme, dat is toch strijdig met mijn vak?'

Ingezonden mededeling

De wilde weg, leven en werk van beeldend kunstenaar Gerrit de Wilde, samengesteld door Bert de Turck.

Met meer dan 600 kleurenfoto's, van onder andere Erik Hesmerg, Allaard Hidding, Erik van Tienhoven en Bert de Turck. 176 pagina's, oplage 600 exemplaren, prijs €44,95, 40 exemplaren luxe editie €244,95. Uitgeverij Liberte, Beek-Ubbergen, info@deturck.nl

DE MEULDER

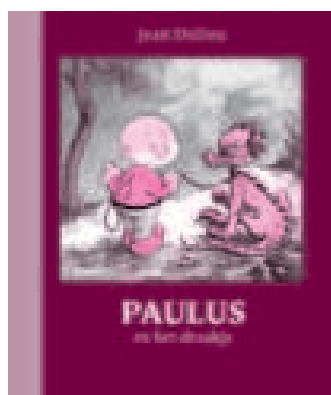
Eenmalige Beurs-editie van Paulus en het draakje

Uitgeverij De Meulder is uitgever van de reeks Gouden Klassiekers, waarin de mooiste verhalen van Jean Dulieu worden gepubliceerd, voorzien van de originele illustraties. Begin dit jaar verscheen deel 5, getiteld *Paulus en het draakje* (€ 14,90). Het boek bevat tientallen pentekeningen en tevens een groot aantal gekleurde afbeeldingen. De helft daarvan heeft nooit eerder in dit boek gestaan. In de bijlage, die alle boeken uit deze reeks kenmerkt, vindt u diverse Paulus-illu-

straties die schrijver-tekenaar Jean Dulieu in latere jaren met balpen heeft getekend. En dat is een bijzondere ervaring!

Naast de handelseditie verscheen ook een Beurs-editie in een beperkte oplage. Deze is voorzien van een alternatief, nooit eerder gepubliceerd omslag. Tevens heeft het boek een bijlage met ander materiaal dan de reguliere versie. De Beurs-editie kost € 17,50 en zal niet in de boekhandel verkrijgbaar zijn

www.demeulder.nl

Handelseditie

Beurs-editie

De nooit eerder gebruikte omslagillustratie van Jean Dulieu

RESERVAAT

Schrijvershuizen

Het begint met lezen, de vonk die overslaat, bewondering. Wie is deze schrijver? Zo wordt de lezer reiziger, in de sporen van de schrijver. Op weg van verbeelding naar de werkelijkheid. Op zoek naar de plek, het huis. En al woont de schrijver er niet meer, of is het huis zelfs gesloopt of in vlammen opgegaan, dan nog, raakt de lezer op de plek in staat van verbeelding: de werkelijkheid wordt gekleurd door herinneringen aan het oeuvre, door passages uit boeken en brieven.

Nico Keuning (letterkundig biograaf en publicist) reist in Nederland, België, Denemarken, Noorwegen, Zwitserland, Frankrijk en Ierland naar: Wassenaar (Jan Arends) – Erembodegem (Louis Paul Boon) – Rijmenam (Jeroen Brouwers) – Bergen aan Zee (Johnny van Doorn) – Groet (Chris J. van Geel en Nescio) – Kopenhagen en Lom (Knut Hamsun) – Montagnola (Hermann Hesse) – Greonterp en Le Poët-Laval (Gerard Reve) – Sierre (Rainer Maria Rilke) – Rotterdam en Dunlewey (Bob den Uyl).

‘Closed vermeldt een kartonnetje aan een touwtje achter bestofte ramen in Dunlewey. In de hoek van een raam, op de vensterbank, leunt de dood: een dodenmasker op een stok, omkleed met een zwart doek. We lopen om het huis, kijken aan de achterkant door kapotte ramen naar binnen.’

Op weg naar het Geheime Landgoed van Gerard Reve: ‘De factuur van Vesc wijst mij de weg naar

het adres dat volgens het telefoonboek ‘Quart Peine’ heet. Een stevige mistralwind duwt tegen mijn auto als ik het smalle steile bergpad oprijd. Het is niet verwonderlijk dat Reve hier in het begin kruisen sloeg als hij naar hoven reed of vooraf kalmerende middelen slikte. God heeft hier met een spade de kanten afgestoken. Een halve meter naast het rechtervoorwiel houdt de

weg op en valt er een gat in de aarde van honderden meters diep.’

Huize Krekelbos, waar Jeroen Brouwers, zijn *Zonder trommels en trompetten* schreef, ligt verstopt in Rijmenam: ‘We lopen verder tot waar het bos begint en het duister ons opslokt. Rechts glinsteren plasjes tussen de boomstammen. ‘Het moeras,’ herinner ik mij uit de klaagzangen. Wij volgen het pad,

verder, dieper het bos in. Het wordt donkerder onder de meters-hoge prunusstruiken die net zijn uitgebloeid. Tussen de stammen ligt afval. Flarden plastic, een beschimmelde rode bal. Dan herken ik Huize Krekelbos. Het staat er nog. Zij het vervallen. En onbewoond, zo lijkt het.’

Ruim tien jaar na de dood van Louis Paul Boon, loopt Keuning

met de weduwe door de stilte van Villa Ysengrimus, in Erembodegem: ‘Jeanneke vertelt dat Louis *Eros en de eenzame man* in een paar weken heeft geschreven: ‘Hier, op de hoek van de tafel,’ wijst ze, ‘terwijl ik tv zat te kijken.’

‘Zo, dat is eruit,’ had ie gezegd toen het af was.

Zij laat mij de plek in het huis zien, waar zij die tiende mei Boon op de vloertegels voor zijn schrijftafel had aangetroffen. In dat bescheiden hoekje aan een eenvoudige tafel, waaraan hij zo vele meesterwerken heeft geschreven. Met ongeloof kijk ik naar de lege plek.’

Het verloren huis beschrijft de roes van een literair reiziger.

Het verloren huis, Uitgeverij Reservaat, € 14,75 geïllustreerd.

Nico Keuning voor Huize Krekelbos, Erembodegem

ingezonden mededeling

PAPIEREN TIJGER

WILLEM OLTMANS:
Memoires 1979–1980

door Jan Hiddink

'Ik herinner me Teller als een afschuwelijke ruwe bonk, die zich jegens zijn bejaarde echtgenote walgelijk gedroeg.'

Willem Oltmans schreef zoals hij

sprak. Als een gedreven heethoofd. IJdel, alwetend en betrokken tot en met, lezen zijn *Memoires 1979–1980* niet alleen als getuigenis uit de eer-

ste hand van een nog steeds warme Koude Oorlog die toen woekerde, maar ook als het relaas van een mondain opererende journalistieke eenling. We slaan een willekeurige pagina open en lezen: 'Ik genoot het ontbijt met Edward de Bono in het Charingcross hotel. Wel een interessante man, die het zeer met zichzelf getroffen schijnt te hebben'. En zo gaat het voort: pagina na pagina doet Oltman verslag van zijn belevenissen op het wereldtoneel, heen en weer schakelend tussen oost en west, confidenties optekend van direct betrokkenen op hoog niveau, waaruit de geur van list, complot en bedrog opstijgt: 'Mlochanov vertelde trouwens dat de dochter van Brezhnev, Galina, een hoer is, in de vijftig.'

Hij noemt zich journalist. Maar daarvoor is hij een te grote bemoeial. Er kan geen mening op tafel komen of Oltmans durft hem wel te weerspreken, hoe groot het gezag en hoe hoog positie van de functionaris aan de andere kant van de tafel ook mag zijn. Hoe dan ook speelt hij het spel met verve. Hij weet of waant zich evenknie met de groten der aarde en weet en passant de indruk te wekken dat ook zijn eigen parmantig verwoorde visie zo zijn bijdrage heeft weten te leveren aan de loop van de geschiedenis. Tussendoor: de grote, soms onzekere liefde voor zijn Peter ('Hij heeft kennelijk een lekker ventje gevonden en moet ervan genoten hebben'); gesneer naar het Koninklijk Huis ('poppenkast'); scherts natuurlijk over zijn aartsvijand Luns ('een oorlogshitser'); minachting voor de Nederlandse politiek ('Maarten van Traa is in dit vliegtuig, een windbuil') en natuurlijk voor de Nederlandse journalistiek: 'Ook NRC Handelsblad zegt voor de boycot van de Olympische Spelen in Moskou te zijn. Schijttaarzen.

Wat wil je, met een rund als Van den Boogaard in Moskou (...)?'

Je kunt gerust schrijven zonder het oogpunt vrienden te maken. Een deel van de journalistiek beschouwt dat – ook wel verwoord als 'het stellen van rotvragen' – nog steeds als een bijkomstigheid *that comes with the job*, zoals Oltmans het in zijn fancy tweektaligheid zou uitdrukken. Maar je kunt ook schrijven om vijanden te maken, en daar lijkt het Oltmans haast om te doen. Uit zijn memoires rijst het beeld op van een eenling die niet anders kan. Zelfs het uitbundige verjaarsfeest van Jan Cremer die veertig wordt, ook getuige de foto een en al plezier, *Wein, Weib und Gesang* zou Cremer zeggen, is aan Oltmans niet besteed: 'Ik vind zulke feestjes waardeloos en zonde van de tijd (...) was ik maar alleen, thuis.'

Wordt de razende veelschrijver Willem Oltmans, overleden in 2004, gemist? Niet zoals Jan Blokker wordt gemist. Het is niet moeilijk te zien dat sinds Blokker in 2010 heenging, de Nederlandse

journalistiek zijn geweten kwijt is en is verworpen tot een willoze speelbal van de tijdgeest. Tegelijk moet geconstateerd worden dat er sinds Oltmans nooit meer een Nederlandse journalist zo dicht op de macht heeft kunnen, mogen en willen opereren. Voor zover er sinds zijn dood al Nederlandse journalisten in soortgelijke omstandigheden hebben geopereerd, maakten ze de overstap naar de politiek of het diplomatenwezen, waaruit toch feitelijk de mentaliteit van de gesnoerde mond spreekt. Dus moeten we het nu doen met de buitenlandcommentatoren en buitenlandcorrespondenten, die met hun nette artikelen natuurlijk degelijk werk afleveren, maar die in hun professionele afstandelijkheid toch mijlenver verwijderd blijven uit het koortsachtige universum van Willem Oltmans.

Willem Oltmans
Memoires 1979–1980
Papieren Tijger, Breda
ISBN 978 90 6728 256 7

HUIS CLOS

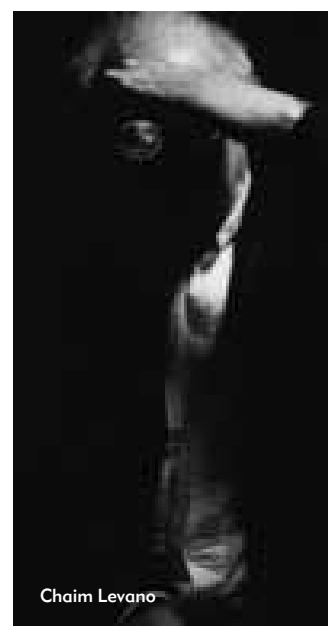
Verwacht:
Levano Lexicon

Leven en werk van kunstenaar en theaterman Chaim Levano (1928) opgeslagen in een lexicon, een alphabetisch encyclopedisch geheel waarin de lezer zelf zijn structuur aanbrengt. Dat is wat *Levano Lexicon* wil zijn, een eerste 'samenhangende' introductie. Een caleidoscopische kijkdoos in het oeuvre van een fascinerend kunstenaar, bejubeld in de progressieve pers van de laatste decennia van de vorige eeuw. De levensschets is verdeeld over een aantal bijzondere jaartallen uit de Levano-biografie en zijn werk verspreid over een groot aantal lemmata. Het boek is een inhoudsopgave van Levano's leven en werken. De kunstenaar zelf is weinig geïnteresseerd in archivering. Dat past bij zijn rusteloze geest.

Levano manifesteerde zich nationaal en internationaal als laatste nog levende Nederlandse dadaïst. *Der holländische Musiker*, *Theatermann* und *wunderbaren Spinner Chaim Levano* en *Artist auf dem Wort-Trapez*, zijn typisch. Levano is altijd onsystematisch systematisch op zoek naar de andere kant van de dingen, naar de kieren in taal en kunst, het a-grammaticale in de overgeleverde structuren.

De lemma's illustreren de veelzijdigheid en de diepte, de consequentie en de grilligheid van een kunstenaar die interdisciplinair werkt, zijn publiek uitdaagt, die kunst en eigen kunst in de waagschaal stelt, die aanwijsbaar kunst, muziek en theater midden in de maatschappij plaatst.

Levano Lexicon wordt rijk en origineel geïllustreerd. Piet Gerards representeert in de vormgeving het grillige karakter van Levano. Een onmisbare dvd samengesteld uit een aantal Levano-producties, geselecteerd en bewerkt door Kees Hin maakt het beeld van leven en werk van Levano compleet. De redactie van dit boek bestaat uit Camiel Hamans, Leon Biessen, Ben van Melick, Martin Stam en Huib Ramaer. De uitgave wordt ondersteund door het Amsterdams Fonds

Chaim Levano

voor de Kunsten en het Prins Bernhard Cultuurfonds. De presentatie vindt plaats op 20 april 2012 in het Goethe Instituut te Amsterdam.

Tijdens de Beurs van Kleine Uitgevers zal Chaim Levano een aantal ultrakorte voorstellingen geven in een speciaal voor deze gelegenheid gebouwd theater in de Studio van Piet Gerards Ontwerpers (Weteringschans 35). Gratis entreekaarten verkrijgbaar aan de stand van uitgeverij **Huis Clos**.

www.uitgeverijhuisclos.nl

Nanostrips

Door Joost Pollmann

Eerst maar eens een ijkpunt bepalen: deel 6 uit Alfred Mazure's Dick Bos-serie, het Detective Beeldverhaal *Opium*, in 1961 uitgegeven door Nooitgedagt, meet 8,8 centimeter in de breedte en 12,5 cm in de hoogte. Er zijn mensen die denken dat dit klein is. In het tijdperk van de nanotechnologie hoeft het echter geen verbazing te wekken dat het nog veel pieteputeriger kan.

In 1999 haalde *Dossier Millennium Bug* van Martin Lodewijk het *Guinness Book of World Records* omdat het met 2,5 cm bij 3,7 cm officieel het kleinste stripboekje ter wereld heette te zijn. Er werd een loepje bijgeleverd, zodat je op de paginaatjes kon zien hoe Olga Lawina in de weer is met een borstvergroter: een vergroting in een verkleining, dat is een mooie vondst.

In mijn collectie nanostrips, die circa 150 titels omvat en in zijn geheel past in een rode leren attachékoffer, is de recordstrip van Lodewijk nog altijd present, maar het bijbehorende vergrootglasje is helaas verdwenen. Dat gemis wordt ruimschoots goedge maakt door het feit dat ik de hand heb weten te leggen op een vijfdelige stripreeks die nog veel minuscule is: *Amöben mögen* van Nina Dietrich, lid van het Oostenrijkse tekenarscollectief Mixer. Deze Weense club heeft een Febo-achtige machine bedacht waaruit je minustrips kunt trekken alsof het kroketten zijn en als speciale bonus werd een vijfdelige amoebestrip ontwikkeld waarvan ieder

exemplaar onder een nietje past. Zeven millimeter hoog, vijftien millimeter breed: pinknagelklein is deze 'Quintologie'.

In 2009 publiceerde ik het boek *Een boktor met gesteven kraagje: Over het menselijke van dieren in strips*, waarin een uitgebreide index was opgenomen van diersoorten die in beeldverhalen figureren. Ook kreken, mieren, vliegen en vlooiën waren geteld, maar ik realiseer me nu dat ik de op ware grootte getekende amoeben uit Wenen ben vergeten. Hierbij vul ik die lacune alsnog op.

De pijnlijke vraag die nu gesteld moet worden, is: zijn stripmakers simpelweg verzot op bibliothele experimenten en grafische gimmicks, of is hun hang naar verkleining een metafoor voor misplaatste bescheidenheid en nodeloze verlegenheid? Kijken zij koket naar zichzelf door de verkeerde kant van de verrekijker? Mogelijke antwoorden op die vraag heb ik geprobeerd te formuleren in het kersverse en reusachtige boek *Letterlijk & Figuurlijk: Strips kun je beter lezen*, dat maar liefst 12,5 bij 15 centimeters meet. (Zie de bespreking van *Letterlijk & Figuurlijk* elders in deze krant.)

Post Scriptum – Drie biologiëstudenten van de Universiteit Utrecht hebben in 2010 een cartoon van Fokke en Sukke verkleind tot microformaat. Het is volgens tekenaar Jean-Marc van Tol de kleinste cartoon ter wereld. De studenten gingen aan de slag met een zogeheten Scanning Elektronen Microscop met een speciale Focused Ion Beam. Daarmee is de tekening op een minuscuul stukje silicium geprojecteerd en is de cartoon nog maar 17 bij 17 micrometer groot. Een micrometer is een duizendste van een millimeter.

ingezonden mededeling

Vereniging van professionele kleine en middelgrote handboekbinderijen
Specialisten in boek en papier, waaronder enige restauratoren
Grote verscheidenheid in bindwijzen, materiaalgebruik en vormgeving
Maatwerk: inbinden van een enkel boek tot middelgrote oplagen
Traditioneel en innovatief vakmanschap
Eigen opleiding tot handboekbinder en deskundigheidsbevordering
Kleine uitgeverijen en boekbinders vinden elkaar op www.boekbinder.nl

Enigeboeken

Door Louis Stiller

VELEN hebben boeken, want boeken zijn met veel. De drukpers is geduldig en inkt en papier vormen maar een klein deel van de kosten. Druk maar door drukker, nog een paar honderd exemplaren erbij, wat kan het schelen? Fijn voor de uitgever, de boekhandelaar, de schrijver en de lezer, jammer voor de verzamelaar. Want boeken komen nooit alleen.

Wie heeft een boek in zijn bezit waarvan er maar één ter wereld is? *The Birds of America* – in december 2010 nog tentoongesteld in het Teylers Museum in Haarlem – kost weliswaar zo'n zes miljoen dollar, maar er zwerven nog altijd 191 exemplaren van het meerdelige boek over de wereld. Nee, dan *Goya* in de serie Runftler Monographien, waarvan een wanhopige verkoper op Amazon claimt dat hij de enige in de wereld is die een exemplaar bezit. Zou het echt zo zijn? Wat we zeker weten, is dat er maar één is van de *Organon [Logica Vetus]* van Aristoteles, gedrukt in Aalst door Jan van Westfalen en Dirk Martens in het jaar onzes he-

ren 1474. De Koninklijke Bibliotheek van België heeft het enige gekende complete exemplaar ter wereld.

In mijn eigen bibliotheek staat een exemplaar van Norman Mailers *The Maked and the Dead*, waarvan ik hoop dat het de enige ter wereld is. Want de roman heet natuurlijk *The Naked and the Dead*. Misschien dat Mailer in 1952 uitgeverij Heinemann in Den Haag een flinke veeg uit de pan gaf voor het misspellen van de rugtitel en vervolgens alle exemplaren van deze misdruk heeft laten vernietigen – behalve dan degenen die ik in mijn bezit heb.

Toch is dit prutswork voor de enigeboekenmaker. Enigeboeken ontstaan niet bij toeval, die maak je met opzet. Gewoon omdat je dat wil en omdat dat kan. Omdat een boek dat in een oplage van één (1) is gemaakt een zeldzame, bijna bovennatuurlijke kracht heeft. Niemand kan het bezitten zonder iemand anders uit te sluiten. Niemand kan het lezen zonder iemand anders het lezen te beletten. Als de maker het boek zelf houdt, heeft hij geen lezer. En een schrijver zonder lezers, is dat niet hetzelfde als een drukker zonder papier?

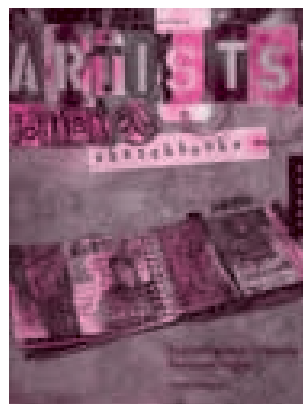
Een boek waarvan maar één exemplaar wordt gemaakt brengt ons meteen in de

wereld van voor de uitvinding van de boekdrukkunst. De wereld van de unica, de handschriften, de bibliotheken waar je maanden voor door woestijnen moest reizen om Aristoteles' verhandeling over de komedie te kunnen lezen, het tweede deel van de *Ars Poetica* (zie *In de naam van de Roos* van Umberto Eco). Dat boek te hebben gelezen was niet minder dan een vorm van macht, wijsheid, ja van magie en grootsheid. Probeer dat maar eens te voelen als je in een paar seconden de gratis e-book versie downloadt uit het digitale Gutenbergarchief.

Enigeboeken zijn gevaarlijke boeken. Neem de Samizdat-uitgaven in de Sovjet-Unie: zelfgemaakte boekjes die door Russische schrijvers werden geproduceerd om onder de censuur uit te kunnen komen. Vrienden gaven het exemplaar aan elkaar over – een exemplaar dat allengs viezer, frommeliger en gevaarlijker

werd. Niet alleen Aleksandr Solzjenitsyns *Kankerpaviljoen* en Vladimir Vojnovitsj' *Tsjonkin* kwamen zo tot leven, maar ook het onovertroffen *Moskou op sterk water* van Venedikt Jerofejev. Eerst rondgestuurd en gelezen, daarna het land uitgesmokkeld om in Amerika, Nederland, Duitsland of Israël te worden gedrukt en verspreid. Ook een enigboek kan een bestseller worden – ooit.

Enigeboeken zijn niet alleen machtig, magisch en gevaarlijk, ze zijn heerlijk om te maken. Lees Lynne Perrella's *Artists' Journals and Sketchbooks* (Quarry Books 2004) en zie hoe je met eenvoudige technieken prachtige exemplaren kunt maken. Met een potje lijm, waterverf, wasco, viltstift, inkt en Chinese penselen maak je niet alleen een lange neus naar de steeds commerciële wereld van de moderne mega-uitgeverij en -boekhandel, maar ook naar de onstoffelijke, ongevaarlijke wereld van het e-boek. Zij zijn niet velen, maar wij zijn enig.

DE BUITENKANT

Kris Spinhoven

De Tentoonstelling

Door Wendelien Schönfeld

'Locatie Amsterdam' is een initiatief van beeldend kunstenaar **Theo de Feyter**. Hij nodigde in 2001 negen collega's uit om met hem werken te exposeren die, op locatie, in Amsterdam waren gemaakt. Dit initiatief werd om de twee jaar hernomen en inmiddels hangt in Galerie Petit de vijfde 'Locatie Amsterdam'.

Ter gelegenheid van dit lustrium maakte Theo de Feyter samen met uitgeverij De Buitenkant het prachtige boekje *De Tentoonstelling*. De Feyter werkt

daarin de speelse gedachte uit dat de tentoonstelling, zoals die er nu hangt, misschien een vaststaand iets lijkt, een ijkpunt zelfs, maar dat er in feite nog vele andere manieren zijn waarop het voorhanden materiaal gerangschikt had kunnen worden. Hij werkt een aantal van deze varianten uit, en gebruikt zo'n fictieve tweede, derde, vierde tentoonstelling als afzetpunt voor steeds nieuwe persoonlijke herinneringen en overwegingen, die de lezer als in een roetsjbaan door de kunst- en cultuurgeschiedenis sturen. Geestig besluit is een 'maaltijd der vrienden' zoals De Feyter zich die voorstelt met kunsthistorici en kunstenaars als Svetlana Alpers, Boudewijn Bakker, Vincent van Rossem en Toine Moerbeek, waarbij over de betekenis en oorsprong van 'documentaire' kunst wordt gedebatteerd.

Achter in het boekje zijn van elk van de tien kunstenaars telkens twee bladzijden met werken afgedrukt: een uitnodiging aan de bezitter, om zelf met rangschikken aan de slag te gaan en zijn of haar eigen tentoonstelling te componeren.

ingezonden mededeling

*Editions Saint Jacques
P.O. 100/1000 1100
Amsterdam*

BOEKVERMINKING?

Uitgeverij zet schaar in eerste drukken Bilderdijk

HAARLEM—De **Zingende Zaag**, de uitgeverij die een begrip is als het gaat om vernuft, speelse creativiteit en vormgeving is door recente bezuinigingen op cultuur in zwaar weer gekomen. Volgend jaar raakt De Zingende Zaag haar gemeentelijke subsidie kwijt. Maar het is niks voor de in Haarlem gevestigde uitgeverij om bij de pakken neer te zitten. 'We zullen onze onafhankelijkheid vieren en zetten er een tandje bij.' De uitgeverij komt met twee wel zeer opmerkelijke uitgaven.

• 'Panfletten' met originele tekeningen

Het wegvallen van de subsidie voor De Zaag inspireerde uitgever, dichter en kunstenaar George Moormann tot het schrijven van twee absurde prozagedichten, die tijdens de Beurs van Kleine Uitgevers verschijnen in een oplage van 50 stuks.

Voor de uitgave *Panfletten!* bewerkte Moormann een krantenfoto van demonstranten bij de universiteit van Sanaa in Jemen, die hun leuzen om het vertrek van hun president in brood bakten. Ieder 'panflet' bevat een unieke en originele tekening van de dichter én beeldend kunstenaar (voor een voorbeeld zie foto). De uitgaafjes zijn genummerd en gesigneerd en worden voor een vriendenprijs verkocht.

• Eerste drukken Bilderdijk verknipt

Ook zijn er delen uit de De Baknesserreeks te koop, een serie prachtig vormgegeven bundels met specifieke Haarlemse onderwerpen. Het gaat om bekroneerde uitgaven waar vormgeving en inhoud tot in het kleinste detail op elkaar zijn afgestemd. Voor de jongste uitgave *Bij Haarlems bul-gebult* werd de schaar gezet in eerste drukken van Bilderdijk.

De titel verwijst naar het gedicht 'Haarlem' (1827) waarin Willem Bilderdijk (1756–1831) klaagt over de Haarlemse herrie en beweert dat Amsterdamse onrust hierbij vergeleken slechts lammerengeblaas is. Het boekje is 18 cm breed en 31 cm hoog, getallen die tezamen het sterfjaar van Bilderdijk vormen en bevat onder andere bijdragen van Marita Mathijssen, Adriaan Jaeggi en Peter van Zonneveld.

Opvallend is de kunstenaarsbijdrage *Lees me stuk!* In een zakje treft de lezer drie willekeurige regels aan, geknipt uit gedichten die Willem Bilderdijk in zijn Haarlemse ja-

ren schreef. De gebruikte bundels, nog gedrukt op het prachtige vlekkeloze lompenpapier dat tot circa 1840 werd gebruikt, bevatten gedichten als 'Uitvaart', 't Nicotiaanse kruid' en 'Uitzicht op mijn Dood'. Een vorm van barbarij? Gelukkig maar dat Bilderdijk, in de ether van het internet, tot in de eeuwigheid der eeuwen te lezen is. Niet kapot te krijgen, onze Bilderdijk, de verzen die we met ons hoofd en ons hart kennen. Lees al zijn werken, loop naar uw computer en toets in: www.dbnl.org
www.dezingendezaag.com
www.georgemoormann.blogspot.com

nummer 6 • 1977

nummer 20 • 2000

nummer 21 • 2012???

Wanneer komt de nieuwe FUIRORE?

Het is alweer enige tijd stil geweest rond het tijdschrift FUIRORE. In de jaren zeventig kende dit door W.F. Hermans geprezen periodiek ('Lees *Furore*, met vuur-oren') nog een verschijningsfrequentie die met wat goede wil 'regelmatig' genoemd zou kunnen worden, maar sinds Drukwerk in 1983 met de uitgave stopte is het huilen met de pet op. De zich als 'kleine uitgever' afficherende redacteur **Piet Schreuders** probeert het tijdschrift dan wel draaiende te houden, maar heeft in de periode na '83 niet meer dan vier (!) nummers weten te realiseren. Na nummer 20 (december 2000) is het alkelig lang stil gebleven. Nummer 21 schijnt 'in aantocht' te zijn, maar over de precieze verschijningsdatum daarvan konden wij bij het ter perse gaan van deze krant geen enkele zekerheid krijgen.

Alle inlichtingen: FUIRORE, Postbus 70053, 1007 KB Amsterdam